

ersättningsberäkningarna föreläggas den exproprierande och de öfriga sakägarna samt dessas förklaringar i afseende å beräkningarna och öfriga yrkanden i fråga om ersättningens fastställande eller expropriationens utvidgning antecknas. Efter förhandlingarnas slut skall expropriationsmyndigheten, i den mån erinringar framställts, rådgöra med de sakkunniga i parternas frånvaro, efter egen pröfning taga ändring eller fullständigande af de uppställda ersättningsberäkningarna till protokollet samt därpå så snart som möjligt genom beslut fastställa ersättningarna och låta sakägarna taga del af beslutet. Om den omfattning, hvori en fastighet skall tagas i anspråk eller en rättighe tupphäfvas, icke genast kan noggrant bestämmas, skall ersättningen till en början fastställas efter ytenheten på grundvalen af de provisoriska ytuppgifterna och det slutliga afgörandet förbehållas slutförfarandet. Till detta hänskjutas äfven de skador, hvilkas inträdande och omfattning icke eller icke med tillräcklig säkerhet kunna öfverskådas, innan anläggningen blifvit utförd och dess drift börjats. Svåra eller invecklade ersättningsfrågor kunna uppskjutas till senare särskildt afgörande och enligt myndighetens pröfning dessförinnan hänvisas till de sakkunniga med anmodan till dem att inom lämplig tid afgifva särskildt skriftligt yttrande. Afgörandet skall, så snart erforderliga förutsättningar finnas, ofördröjligen träffas och meddelas sakägarna under angifvande af grunderna för detsamma (§ 48).

Mot expropriationsmyndighetens beslut i fråga om ersättningens bestämmande kan klagan hos högre administrativ myndighet föras af den exproprierande och hvarje ersättningsberättigad, för hvilken ersättning blifvit fastställd, äfvensom hvarje biberättigad, som har rättsligt intresse af ersättningens fastställande. Klagomålen kunna afse såväl grunden för ersättningen som beloppet af densamma (§ 32).

Mot ersättningens fastställande kunna tillika den exproprierande och de ersättningsberättigade föra talan vid domstol inom ett år från det tiden till klagan hos högre administrativ myndighet utgick eller sådan klagan blifvit afgjord af sistnämnda myndighet. Att vända sig till domstol, innan ett slutligt administrativt afgörande föreligger, är icke tillåtet. Har pröfningen af en oviss eller senare inträdande skada uppskjutits, utgör detta icke hinder för att hänskjuta frågan i öfrigt till domstol. Den exproprierande kan icke vända sig till domstol, om han icke förbehållit sig detta genom skriftlig förklaring till den ersättningsberättigade före eller vid betalning eller nedsättning af det fastställda ersättningsbeloppet. I öfrigt uteslutes icke anlitan af domstolsvägen för sakägarna vare sig genom det fastställda ersättningsbeloppets mottagande utan förbehåll eller genom återkallande af en i administrativ väg förd klagan. Om den exproprie-

rande för talan mot en ersättningsberättigad angående nedsättning af ersättningssumman, har han att till förhandlingarna i målet inkalla de biberättigade, hvilka äfven utan sådan kallelse kunna iakttaga inställelse. Det utslag som meddelas gäller mot de biberättigade, som kallats eller eljest inställt sig, men mot andra kan den expropriatorande icke åberopa sig på ett för honom gynnsamt afgörande, utan har att, om han icke genom särskild talan mot dem kan tvinga dem till godkännande af nedsättningen, erlægga det belopp, hvarmed ersättningssumman förminskats, såvidt å dem belöper (§ 33).

I den mån ersättningarna blifva fastställda på expropriationssammanträdet, har expropriationsmyndigheten att förklara de, enligt planen eller dittills träffade bestämmelser, för hufvudanläggningen och bianläggningarna nödiga eller af expropriationens utvidgning träffade fastigheterna och rättigheterna exproprierade samt öfverföra dem på den expropriatorande, under förutsättning att denne har rätt att fordra omedelbart öfverförande eller de ersättningsberättigade uttryckligt medgifva detta. Detsamma gäller äfven, när fastställande af ersättningen för oviss eller senare inträdande skada uppskjutits. Jämväl sådan egendom, för hvilken ersättningen ännu icke fastställts, kan med de ersättningsberättigades uttryckliga medgifvande förklaras exproprierad och öfverföras. Medgifva de berättigade icke sådant, skall egendomen förklaras exproprierad omedelbart efter ersättningens fastställande och öfverföras genom skriftligt meddelande till sakägarna (§ 49).

Den expropriatorande kan begära, att egendomen skall omedelbart öfverföras på honom,

a) om han är befriad från att ställa säkerhet,

b) om han före expropriationen har ställt allmän säkerhet för uppfyllande af sina ersättningsförbindelser och denna enligt expropriationsmyndighetens pröfning är tillräcklig att täcka samtliga ersättningar, som kunna förutses blifva behöfliga i expropriationsförfarandet,

c) om han vid expropriationssammanträdet hos expropriationsmyndigheten ställer tillräcklig säkerhet för de fastställda ersättningsbeloppen (§ 50).

De för de hufvudberättigade fastställda ersättningarna äro underkastade anspråk af de biberättigade, för hvilka icke särskild ersättning blifvit fastställd. Undantagna härifrån äro ersättningar, som afse sådana förändringar af det exproprierade föremålet, som äfven ägaren kunnat företaga utan hinder af tredje man tillkommande sakrätter eller personliga nyttjanderätter, vidare alla ersättningar, som fastställas blott för en ersättningsberättigads personliga skada, äfvensom de ersättningsbelopp, hvilkas utbetalning expropriationsmyndigheten förklarar icke vara till skada för

*Ersättnings
betalning
eller
nedsättning.*

tredje man. Sådan förklaring kan afgifvas, om expropriationen afser blott en fastighetsdel eller rättighet, hvars afskiljande enligt expropriationsmyndighetens mening icke kan medföra någon risk för de biberättigade, eller om enligt denna myndighets öfvertygelse biberättigade, som skola erhålla godtgörelse ur ersättningen, icke finnas. Öfver beslut, hvarigenom en utbetalning förklarats icke vara till skada, får klagan icke föras. De ersättningar, som icke äro underkastade de biberättigades anspråk, samt de, som fastställts för biberättigade, skall den exproprierande utan uppskof betala, om han icke vill göra bruk af rätten till deposition (§ 51). Förklaring, att en utbetalning icke är till skada, skall, om saken ligger i öppen dag, afgifvas af expropriationsmyndigheten på eget initiativ men eljest blott på begäran af den exproprierande. I senare fallet skall denne sist inom en vecka efter ersättningens fastställande förebringa bevis, att skada ej kan uppstå. Expropriationsmyndighetens beslut skall meddelas antingen vid ersättningens fastställande eller senast inom en vecka, sedan den exproprierande framställt anhållan om sådan förklaring och förebragt erforderlig bevisning (pr. f. § 16).

Expropriationsmyndigheten skall efter expropriationssammanträdet ofördröjligen i tidningarna kungöra de ersättningsbelopp, på hvilka de biberättigade hafva anspråk, och därvid anmana dem, som på grund af sakrätt eller personlig nyttjanderätt till de exproprierade fastigheterna vilja begära ersättning ur nämnda belopp, att inom tre veckor anmäla detta anspråk hos expropriationsmyndigheten, vid äfventyr att den exproprierande blir berättigad att utbetala medlen till fastigheternas ägare. Samtidigt skall expropriationsmyndigheten hos vederbörande myndighet begära uppgift å dem, hvilka enligt fastighetsboken hafva rättigheter till de exproprierade fastigheterna, och med liknande anmaning lämna de uppgifna rättighetshafvarna skriftligt meddelande om de ersättningsbelopp, som äro underkastade de biberättigades anspråk eller icke förklarats kunna utan skada utbetalas. Äro blott få ersättningar att utbetala och de biberättigade personligen kända, kan expropriationsmyndigheten gifva dem alla en anmaning på sistnämnda sätt, utan att någon offentlig kungörelse erfordras (§ 52).

Efter förloppet af nämnda tid skall expropriationsmyndigheten ofördröjligen underrätta den exproprierande om resultatet af det till förmån för de biberättigade anordnade förfarandet och gifva honom anvisning att deponera eller betala de fastställda ersättningsbeloppen, allteftersom de tagits i anspråk af de biberättigade eller icke. Den exproprierande har därefter att deponera ersättningarna, om anspråk därå framställts af biberättigade och icke mellan dem och den hufvudberättigade träffats

öfverenskommelse om utbetalning och fördelning af de i anspråk tagna beloppen, eller om den exproprierande vill begagna sig af honom eljest tillkommande rätt till deposition. I andra fall skola ersättningarna utbetalas till de hufvudberättigade, för hvilka de blifvit fastställda (§ 53).

Den exproprierande är berättigad att deponera ersättningsbelopp,

a) om den ersättningsberättigade vägrar att mottaga erbjudet belopp eller den exproprierande af någon annan i den berättigades person liggande anledning eller till följd af oförvallad ovisshet om den berättigades person icke eller icke med säkerhet kan uppfylla sina förbindelser,

b) om den exproprierande i rätt tid klagat öfver ersättningens fastställande i fråga om det af honom bestridda beloppet. Efter klagomålets afgörande beslutar expropriationsmyndigheten, till hvem det deponerade skall utbetalas (§ 54).

Har ersättning deponerats på grund af biberättigades anspråk, inträder ett fördelningsförfarande hos underrätten i orten (§ 56).

Så snart den exproprierande hos expropriationsmyndigheten styrkt, att ersättningarna betalats till de därtill berättigade eller behörigen deponerats, har myndigheten att skriftligen öfverföra på den exproprierande de förut icke öfverförda fastigheterna eller rättigheterna och underrätta vederbörande fastighetsägare eller rättsinnehafvare därom. Med delgifningen af det skriftliga meddelandet anses öfverföringen vara fullbordad (§ 57).

Då hufvudanläggningen med tillhörande bianläggningar fullbordats, har den exproprierande att anmäla detta hos expropriationsmyndigheten samt i närvaro af sakägarna och en landtmätare förse de exproprierade områdena med fasta gränsmärken, i den mån fastighetsgränserna ändrats. Expropriationsmyndigheten skall ofördröjligen utsätta ett gränsbestämningssammanträde och hålla detta i regel senast inom tre veckor. Till sammanträdet skola skriftliga kallelser utfärdas å de personer, som kallats till fastställelsesammanträdet, landtmätaren och alla dem, som eljest enligt förhandlingarna berörts af expropriationen eller de därvid bestämda bianläggningarna (§ 59).

*Slutförfarandet.
Gränsbestämningssammanträde.*

Vid gränsbestämningssammanträdet skola de utförda anläggningarna och deras gränser besiktigas i närvaro af sakägarna samt tillfälle beredas dessa att afgifva yttrande och framställa möjligen förekommande ytterligare anspråk på utvidgning af expropriationen. Expropriationsmyndigheten skall efter de sakkunnigas hörande så snart som möjligt fatta och meddela sitt beslut i anledning af hvad sålunda förekommit. På samma sätt skall bestämmelse träffas om det framtida underhållet af utförda bianläggningar och skyddsanstalter. Möjligen behöfliga kompletteringar, för-

bättringar eller ändringar af sådana anläggningar skola anordnas. Nödiga ändringar i gränsbestämningen skola genast företagas. Sakägarna hafva att vid sammanträdet framställa alla invändningar och anspråk i fråga om berörda angelägenheter vid äfventyr att eljest förlora rätten därtill. Förbehåll att få göra sådan framställning senare är tillåtet blott såvidt en anläggnings eller åtgärds betydelse eller verkan vid sammanträdet ännu icke kan bedömas med tillräcklig säkerhet. Dylikt förbehåll är utan verkan, om framställningen icke därefter göres inom tre år från slutsammanträdet (§ 60).

Efter gränsbestämningssammanträdet har den exproprierande att låta landmätare uppmäta, kartlägga och uppteckna de exproprierade områdena, särskildt för hvarje förvaltningsområde, sant inom den af expropriationsmyndigheten bestämda tiden, som i regel icke får öfverskrida sex månader, ingifva de härvid upprättade handlingarna till samma myndighet. Myndigheten har att öfverlämna handlingarna till de sakkunniga, för att dessa må inom viss af myndigheten bestämd tid, i regel högst tre månader, uppgöra beräkning öfver den ytterligare ersättning, som kan erfordras (§ 61).

Slutsammanträde.

Sedan den slutliga ersättningsberäkningen inkommit, skall expropriationsmyndigheten ofördröjligen utsätta ett slutsammanträde att i regel hållas senast inom tre veckor. Till slutsammanträdet skola kallas de personer, som kallats till föregående sammanträden eller enligt slutberäkningen kunna hafva ersättning att vänta (§ 62).

Vid sammanträdet skola sakägarna erhålla del af slutberäkningarna och få tillfälle att yttra sig i anledning af desamma. Därefter meddelar myndigheten så snart som möjligt sitt beslut. I den mån icke enskilda ersättningsfrågor uppskjutits till särskildt afgörande eller eljest få upptagas sedermera eller besvär ännu äro oafgjorda, skall därefter för sakägarna tillkännagifvas, att expropriationen och det administrativa ersättningsförandet äro afslutade (§ 63).

Återbetalningsskyldighet.

Visar slutberäkningen, att den första ersättningsfastställelsen till följd af oriktiga ytuppgifter eller brist i någon annan faktisk förutsättning medfört för hög betalning till någon sakägare, är denne skyldig att återbetala hvad han erhållit för mycket till den exproprierande. Har för mycket deponerats, har den exproprierande rätt att lyfta öfverskottet. Härom besluter expropriationsmyndigheten, med rätt för den missnöjde att klaga vid domstol (§ 64).

Förkortadt förfarande.

Är det fråga om enkla anläggningar, som sträcka sig blott öfver få fastigheter och vid hvilka behovet af mark genast kan bestämmas med tillräcklig säkerhet, eller skola blott hela fastigheter exproprieras eller rättigheter till fastigheter grundläggas eller upphävas, kan den myndighet,

som förlänar expropriationsrätt, på eget initiativ eller ansökning af den exproprierande genast fastställa planen för expropriationen, under förbehåll att möjligen framställda invändningar få prövas sedermera, samt anordna ett förkortadt förfarande. Detta förfarande kan genom förordning allmänt föreskrivas eller tillåtas för vissa slag af expropriationer, om enligt expropriationsmyndighetens pröfning förutsättningarna därför föreligga i det särskilda fallet (§ 67).

Det förkortade förfarandet skall, utan att särskild ansökning af den exproprierande eller föreskrift af den myndighet, som förlänar expropriationsrätt, erfordras, användas vid expropriationer för andra allmänna väganläggningar än nyanläggningar, för utvidgning af järnvägar, för bergverksanläggningar, för vattenledningar till stads- och landtkommuner, i senare fallet dock blott när expropriationen icke sträcker sig utöfver den expropriationsberättigade kommunens område, äfvensom vid expropriationer enligt den allmänna byggnadslagen. Expropriationsmyndigheten har dock i hvarje särskildt fall att pröfva, om förutsättningarna för användande af det förkortade förfarandet föreligga, och i annat fall anordna ett sammanträde för planens fastställande i vanlig ordning (pr. f. § 22).

Vid det förkortade förfarandet bortfaller fastställelsesammanträdet och anordnas genast expropriationssammanträde. Framställas invändningar mot expropriationen eller dess art eller omfattning, skall förfarandet i afseende å de härvid ifrågakommande fastigheterna eller rättigheterna uppskjutas, tills invändningarna blifvit slutligt pröfvade af vederbörande myndighet. Då anläggningen fullbordats, skall, om icke expropriationsmyndigheten af särskilda skäl finner ett gränsbestämningssammanträde behöfligt, endast slutsammanträde anordnas. Finner myndigheten något vidare förfarande icke erfordras efter expropriationens verkställande, kan myndigheten redan vid expropriationssammanträdet förklara förfarandet afslutadt (§ 68).

I brådskande fall, när omedelbart utförande af en expropriationsberättigad anläggning är behöfligt för afvändande af en hotande allmänfara eller när det påbörjade utförandet eller driften af en sådan anläggning afbrutits genom oförutsedda händelser och byggnadens eller driftens fortsättande påkallas af allmänt väl, kan den myndighet, som äger förläna expropriationsrätt, gifva föreskrift om omedelbart afhändande eller inskränkande af äganderätt eller andra rättigheter till fastigheter, om sådant synes oundgängligt nödvändigt, under förbehåll af senare fastställelse å föremålet för expropriationen samt ersättningen. Den exproprierande skall ställa lämplig säkerhet. I dylika fall erfordras icke kunglig stadfastelse

*Förfarande
i brådskande
fall.*

å expropriationstillståndet eller offentligt kungörande af detsamma. Expropriationen fullbordas därigenom att expropriationsmyndigheten ger vederbörande ägare eller rättsinnehafvare del af expropriationstillståndet. Efter expropriationens fullbordande skall den exproprierande ofördröjligen uppgöra expropriationsplan och ingifva denna till expropriationsmyndigheten. Därefter hafva reglerna för det ordinarie förfarandet motsvarande tillämpning (§ 70).

Expropriationens verkningar.

Med expropriationsförklaringens delgifning åt dem, hvilka till den exproprierandes förmån skola afstå äganderätt eller annan rätt eller lida inskränkning däri, inträder sådan rättsförändring. Detsamma gäller, om genom expropriationsmyndighetens förklaring rättighet till en fastighet skall beredas tredje man (§ 71).

Frånhändes genom expropriationsförklaringen äganderätt eller annan rätt, upphöra med förklaringens delgifning åt ägaren alla tredje mans rättigheter till föremålet för expropriationen, såvidt de icke särskildt förbehållits den berättigade i förklaringen eller uttryckligt öfvertagits af den exproprierande. Göres genom expropriationsförklaringen inskränkning i äganderätten till en fastighet, går den sålunda skapade rättigheten före öfriga rättigheter, som besvära fastigheten, med vissa undantag, om icke en sämre förmånsrättsställning fastställts genom expropriationsförklaringen (§ 72).

Grundskatter och andra offentliga afgifter förändras icke genom expropriationen. Exproprieras blott en del af en fastighet, skola dylika afgifter fördelas enligt gällande bestämmelser (§ 73).

Genom expropriationsförklaringen och de exproprierade föremålens öfverförande får den exproprierande rätt att tillträda desamma. Vägrar eller dröjer innehafvaren att tillhandahålla det exproprierade, har expropriationsmyndigheten på begäran af den exproprierande att sätta honom i besittning däraf (§ 74). Till tiden för öfverförandet är det förre ägaren, som uppbär egendomens afkastning och bär kostnaderna för egendomen. Han skall i förhållande till den exproprierande iakttaga samma omsorg, som han plägar använda i egna angelägenheter. Förstörande eller försämring genom olyckshändelse drabbar den exproprierande från expropriationsförklaringens delgifning (§ 75).

Återkallelse.

Den exproprierande kan, så länge expropriationsförklaringen icke vunnit laga kraft, återkalla eller inskränka expropriationsansökningen men skall i sådant fall hålla sakägarna skadeslösa för olägenheter och kostnader till följd af expropriationsförfarandet. Ersättningen bestämmes af expropriationsmyndigheten, med rätt för parterna att klaga hos domstol. I och med det att återkallelsen eller inskränkningen genom expropriationsmyn-

digheten delgifves sakägarna, återställes utan vidare det tidigare rättstillståndet (§ 76).

Verkningarna af expropriation inträda äfven, om efter planens första framläggande parterna komma öfverens om afträdande af en expropriation underkastad fastighet eller om det upphäfvande eller inskränkande af en rättighet eller skapande af en sådan, som utgör syftet för expropriationen, samt om den ersättning, som skall gäldas, eller ock blott om föremålet för expropriationen. Öfverenskommelsen skall antingen ingås inför expropriationsmyndigheten eller ingifvas till denna och inför densamma bekräftas äfvensom fastställas af myndigheten. Stadfästelse får icke meddelas, innan rätten att framställa invändningar mot öfverenskommelsen upphört eller om invändningar i rätt tid framställts (§ 78).

*Öfverens-
kommelser
mellan par-
terna.*

Afser öfverenskommelse föremålet för expropriationen, kunna invändningar mot öfverenskommelsen göras endast af sådana biberättigade, som hafva anspråk på särskild ersättning. Rätten till invändning upphör, om icke sådan framställts hos expropriationsmyndigheten inom fjorton dagar efter det den biberättigade från myndigheten erhållit kännedom om öfverenskommelsens innehåll. Har invändning mot öfverenskommelsen framställts i rätt tid, skall beslut angående expropriationen och dess omfattning meddelas, såsom om öfverenskommelse icke hade träffats. Parterna förblifva bundna af öfverenskommelsen blott såvida genom beslutet expropriationen förklaras berättigad (§ 79).

Har öfverenskommelse om ersättningen träffats tillika med öfverenskommelse om expropriationsföremålet eller ensam för sig, kan invändning framställas hos expropriationsmyndigheten af hvarje biberättigad, som har ett rättsligt intresse af ersättningens fastställande, inom tre veckor från det han erhållit kännedom om öfverenskommelsen. I detta fall har expropriationsmyndigheten att först afgöra, huruvida expropriationen enligt förut angifna grunder (§ 51) kan anses innebära någon risk för den exproprierande och invändningen alltså förtjänar afseende, samt, ifall densamma icke afvisas, att därefter bestämma ersättningen, såsom om öfverenskommelse icke träffats. Bestämmer myndigheten högre ersättning, behåller öfverenskommelsen sin giltighet mellan parterna, men är den exproprierande pliktig att för den biberättigades räkning deponera det öferskjutande beloppet. Har invändningen afvisats af expropriationsmyndigheten, kan den biberättigade vid domstol fullfölja sitt anspråk mot den exproprierande. Rätten till invändning upphör, om den icke begagnas inom tre år efter slutsammanträdet (§ 80). Bestämmelserna om betalning, nedsättning och fördelning af expropriationsersättning gälla äfven ersättning, som bestämts genom öfverenskommelse (§ 81).

*Återför-
värfsrätt
och förköps-
rätt.*

Träder den exproprierande, sedan expropriationsförklaringen vunnit laga kraft, helt och hållet eller delvis tillbaka från företaget, eller kommer af annan anledning företaget eller en del där af icke till utförande, eller användes en exproprierad fastighet eller rättighet icke för företaget eller dess bialläggningar, eller inställes varaktigt anläggningens drift, äro de förra ägarna och innehafvarna eller deras arfvingar berättigade att återförvärfva de fastigheter och rättigheter, som sålunda icke användas. Denna rätt sträcker sig äfven till fastigheter och rättigheter, som genom öfverenskommelse öfverlåtits på den exproprierande, äfvensom till sådana föremål, som exproprierats först på begäran af en ersättningsberättigad, om den fastighet eller rättighet, hvars expropriation gifvit anledning till denna begäran, icke blifvit vederbörligen använd. Återförvärfsrätt på grund af utblifvet användande finnes icke, om den icke använda fastigheten eller rättigheten är bestämd att tillgodose ett kommande behof, till hvilket tagits hänsyn vid planfastställelsen. Begäran om återförvärf skall framställas hos expropriationsmyndigheten. Myndigheten skall höra den exproprierande och därefter besluta i frågan. Den kan, om den så anser lämpligt, före afgörandet gifva den exproprierande ytterligare tid att taga den exproprierade egendomen i behörig användning eller återupptaga driften (§ 83).

Bifalles ansökning om återförvärf, är sökanden pliktig att till den exproprierande återbetala den ersättning, som denne erlagt vid expropriationen, med undantag dock af godtgörelsen för sådan skada, som icke utjämnas genom återförvärfvet. Från ersättningen skall afdragas den värdeförminskning, som den exproprierade fastigheten under tiden lidit genom dess användande af den exproprierande eller eljest. Har fastigheten under tiden förbättrats, har sökanden att gälda ersättning äfven härför, men blott i den mån fastigheten härigenom blifvit mera brukbar och värdefull för honom. Därå uppförda byggnader och andra nyanläggningar är den exproprierande berättigad att borttaga, om sökanden icke är beredd att betala åtminstone deras dåvarande värde. Den summa, som skall återbetalas till den exproprierande, skall bestämmas enligt föreskrifterna om expropriationsersättningens bestämmande. Klagan öfver expropriationsmyndighetens beslut beträffande ersättningssumman kan föras hos domstol. Föreskrifterna om rättsverkningarna af expropriation och om godvillig öfverenskommelse hafva motsvarande tillämpning (§ 84).

Har blott en del af en fastighet exproprierats eller har äganderätten till en fastighet blott inskränkts, tillkommer återförvärfsrätt förre ägaren och hans arfvingar endast så länge de äro ägare af den fastighet, som återstår efter expropriationen (§ 85).

Kommer företaget på grund af den exproprierandes tillbakaträdande eller af annan anledning helt och hållet eller delvis icke till utförande, upphör återförvärfsrätten, om dess innehafvare icke gör bruk däraf inom tre månader, sedan den exproprierande skriftligen uppfordrat honom därtill. Har sådan uppmaning icke framställts, kan den berättigade begära att få återförvärfva fastigheten ända till tio år efter expropriationsförklaringens delgifning. Användes en exproprierad fastighet eller rättighet icke för anläggningen eller inställes varaktigt företagens drift, finnes återförvärfsrätt blott intill fem år från det driften börjades (§ 86).

Samma regler finna tillämpning äfven, när efter expropriationsförklaringens delgifning expropriationsrätten fräntages dess innehafvare på grund af hans försunlighet att fullgöra sina åligganden under expropriationsförfarandet (§ 87).

Vill den exproprierande sälja en fastighet eller rättighet, som han förvärfvat genom expropriation eller därmed likställd öfverenskommelse, har dåvarande ägaren af den genom expropriation förminskade fastigheten förköpsrätt intill femton år efter expropriationsförklaringens delgifning. Har den egendom som skall säljas exproprierats först på begäran af en ersättningsberättigad, finnes återköpsrätt blott om företaget helt eller delvis icke blifvit utfördt på grund af den exproprierandes tillbakaträdande eller af annan anledning. Tvister om förköpsrättens utöfning skola intill expropriationsförfarandets afslutning afgöras af expropriationsmyndigheten men därefter af domstol (§ 88).

Öfriga tyska stater.

I afseende å öfriga tyska stater lännas här redogörelse endast för det sätt, hvarpå förutsättningarna för expropriation blifvit bestämda i de för de särskilda staterna gällande allmänna expropriationslagar, som varit för kommittén tillgängliga.

Närmast den preussiska lagen i fråga om uttryckssätt stå lagarna för *Schaumburg-Lippe* af år 1896, för *Lübeck* af år 1898 och för *Bremen* af år 1899. I dessa föreskrifves, att expropriation kan ske för allmänt väl (*aus Gründen des öffentlichen Wohles*).

I hufvudsaklig öfverensstämmelse med den sachsiska lagen stadga lagarna för *Baden* och *Hessen* af år 1899, att expropriation kan äga rum för ett till allmänt gagn tjänande (*dem öffentlichen Nutzen dienendes*) företag.

Till innebörden öfverensstämma härmed lagarna för *Gotha* af år 1884, för *Coburg* af år 1888 och för *Oldenburg* af år 1897, enligt hvilka fastighet kan exproprieras för det allmänna bästa (*aus Rücksichten des gemeinen Besten*). I sistnämnda lag angifvas tillika under fjorton punkter åtskilliga fall, i hvilka expropriationsrätt förefinnes utan att behöfva särskildt meddelas.

Trängre gränser för expropriationsrätten äro uppdragna i *Württembergs* lag af år 1888, som bestämmer att expropriation kan förekomma, när sådan åtgärd är nödvändig med hänsyn till ett företag för allmänna stats- eller korporationsändamål.

Några lagar innehålla dels en allmän bestämmelse dels en uppräknig af särskilda ändamål. Sålunda stadgar lagen för *Hamburg* af år 1886, att expropriation kan företagas för anläggningar för det allmänna bästa, isynnerhet för anläggning och reglering af gator och kanaler, för uppförande af allmänna byggnader, för järnvägar, hamn- och dikesanläggningar samt flodregleringar. Lagen för *Anhalt* af år 1875 föreskrifver, att fast egendom kan exproprieras för allmänt väl, och att sådan åtgärd kan med furstens eller eventuellt annan vederbörlig myndighets tillstånd vidtagas i följande fall:

1) för uppförande eller utvidgning af fästningar eller andra anstalter för försvars- eller befästningsändamål, särskildt anläggning och utvidgning af kaserner, skjutbanor och exercisplatser;

2) för uppförande eller utvidgning af kyrkor, allmänna skolhus, prästgårdar, kommunalhus, domstols- och andra ämbetsbyggnader, hospital, sjukhus, döfstum- och blindanstalter, straffanstalter, allmänna idrotts-, bad- och simanstalter;

3) för anläggning och utvidgning af begravningsplatser;

4) för anläggning eller utvidgning af allmänna vattenledningar;

5) för anläggning eller utvidgning af allmänna kanaler, slussar och broar;

6) för anläggning eller utvidgning af allmänna hamnar;

7) för anläggning eller utvidgning af järnvägar för allmän trafik;

8) för uppsättande af telegrafer för statens eller tyska rikets räkning;

9) för särskildt nödvändiga åtgärder till befrämjande af sundhet eller säkerhet.

Lagarna för *Bayern* af år 1837 och för *Sachsen-Meiningen* af år 1845 medgifva expropriation endast för särskildt uppräknade ändamål. Det torde vara tillräckligt att redogöra för hvad den förra lagen innehåller i sådant afseende. I densamma uppräknas under tretton punkter åtskilliga

ändamål, nämligen dels i hufvudsak desamma, som äro upptagna i den nyss omförmälda lagen för Anhalt, dels därutöfver följande:

reglering af strömmar och floder samt åtgärder för att göra dem segelbara;

anläggning, utvidgning, rätande eller jämnande af gator och vägar;

uttorkande af skadliga sumptrakter i närheten af mera bebodda orter;

skydd för statens konstskatter och vetenskapliga samlingar mot eldfara eller annan fara.

Österrike.

Grundsatsen om expropriation för allmänt gagn har erhållit uttryck i § 365 af den allmänna civillagen af den 1 juni 1811, där det stadgas, att, om det allmänna bästa sådant fordrar, en hvar är skyldig att mot skälig godtgörelse afstå äfven full äganderätt till en sak. En annan bestämmelse af allmän natur innefattas i grundlagen af den 21 december 1867, art. 5, som lyder sålunda: »Egendom är okränkbar. Afhändande mot ägarens vilja kan blott ske i de fall och på det sätt, som lag bestämmer.»

Utom dessa grundläggande stadganden finnes icke någon enhetlig lag om expropriation. Däremot finnes ett stort antal lagstadganden, i hvilka närmare föreskrifter om genomförande af expropriation meddelas för de särskildt ofta förekommande expropriationsfallen.

Den utförligaste af dessa speciallagar är lagen den 18 februari 1878 om expropriation för järnvägars anläggning och drift. Då motsvarande tillämpning af denna lags bestämmelser i andra expropriationsfall uttryckligt föreskrifvits i många speciallagar och äfven eljest i praxis ofta förekommer, är nämnda lag tillika att anse såsom den viktigaste i förevarande ämne.

Beträffande de i densamma meddelade bestämmelserna om expropriationsförfarandet torde böra nämnas följande.

Då expropriationsrätt sökes, skola till handelsministeriet ingifvas — förutom detaljerad plan för den tilltänkta anläggningen — efter jordeboksindelningen uppgjorda planer och förteckningar öfver de fastigheter och rättigheter, som skola tagas i anspråk. I dessa förteckningar skall uppgift lämnas å de särskilda jordeboksenheternas nummer och ytinnehåll samt angifvas, hvilka områden ansökningen afser. Om ministeriet efter förberedande granskning finner anläggningen lämplig att utföras, anordnar detsamma besiktning å platsen genom en kommission af minst tre personer (§§ 12 och 13).

Sökanden har tillika att till den högsta administrativa myndigheten i vederbörande riksländ ingifva en förteckning å de personers namn och

boningsort, mot hvilka expropriationsanspråket är riktadt. Denna förteckning samt de till ministeriet insända planerna och förteckningarna skola viss tid, innan kommissionen anländer till hvarje särskild kommun, hållas tillgängliga därstädes efter kungörelse, jämväl angifvande den tid, inom hvilken hvarje intressent äger att hos förvaltningsmyndigheten i vederbörande distrikt framställa invändning mot den begärda expropriationen (§ 14).

Efter fullbordandet af kommissionens undersökning, till hvilken afvenledes för hvarje kommun utfärdas kallelse å de intresserade (§ 15), har den högsta administrativa landsmyndigheten att bestämma expropriationens föremål och omfattning (§ 17). Öfver beslutet kunna de intressenter, som i rätt tid framställt invändningar mot expropriationen, samt sökanden inom viss kort tid föra klagan, i den mån deras påståenden icke vunnit bifall. Denna klagan pröfvas af inrikesministeriet efter samråd med handelsministeriet och andra förvaltningsministerier, hvilkas verksamhetskrets beröres af ärendet (§ 18).

Har expropriationsersättningen icke blifvit bestämd genom öfverenskommelse, skall densamma fastställas af domstol. Sådan öfverenskommelse är tillåten endast, då någon tredje man ej på grund af sakrätt har anspråk på godtgörelse ur ersättningen eller sakrättsinnehafvarna i en offentlig eller legaliserad handling gifvit sitt samtycke till öfverenskommelsen. Deras samtycke erfordras dock icke, när det är fråga om delvis expropriation af en jordeboksenhet samt, oaktadt expropriationen, hypotek åtnjuta viss i den allmänna civillagen angifven säkerhet och andra sakrätters säkerhet uppenbarligen icke kan äfventyras. Jordeboksdomstolen meddelar på parts begäran yttrande om detta förhållande (§ 22).

Innan ersättningen fastställs af domstol, skall undersökning på platsen verkställas af tre sakkunniga personer, hvilka af domstolen utses på en af vederbörande öfverrätt efter den administrativa landsmyndighetens hörande årligen upprättad och kungjord lista öfver sakkunniga i expropriationsfrågor. Mot de utseddas lämplighet kunna parterna göra invändningar, som beaktas af domstolen, om de finnas trovärdiga (§ 24).

De sakkunniga skola afgifva motiveradt yttrande (§ 25). Domstolen bestämmer därefter fritt ersättningens belopp. Beslutet kan öfverklagas inom viss kort tid (§ 30).

Ersättning, som utgår på en gång, skall erläggas, innan expropriationen fullbordas (§ 33). Kan emellertid beloppet af sådan ersättning icke fullständigt utrönas, enär skadan icke låter sig på förhand uppskattas, är hvarje part berättigad att inom lämpliga perioder af minst ett år begära fastställande af ersättningen för den skada, som under mellantiden

blifvit känd. Sedan tre år från expropriationens fullbordande förflutit, kan slutligt fastställande af kapitalersättningen fordras (§ 9).

Expropriationens fullbordande förhindras icke däraf, att domstolens ersättningsbeslut öfverklagas (§ 35).

Ett förkortadt förfarande synes förekomma blott, om expropriation är påkallad af trängande behof för att afhjälpa eller förebygga hinder för en i gång varande järnvägs drift (§§ 39—41).

Ungern.

Gällande expropriationslag är af år 1881. Beträffande lagens innehåll redogöres här endast för det sätt, hvarpå förutsättningarna för expropriation äro bestämda.

Expropriation kan företagas blott i allmänt intresse och endast i följande fall:

- 1) för anläggning af allmänna gator och broar;
- 2) för anläggning af järnvägar afsedda för allmän trafik medelst ång- eller hästkraft;
- 3) för anläggning af kanaler afsedda för sjöfart, afledande af högvatten eller bevattning;
- 4) för reglering af floders vattenstånd;
- 5) för aftappning af stillastående vatten och kärr, dränering samt vattenafledning från sjöar;
- 6) för upprättande af skyddsdammar mot öfversvämningar;
- 7) för anläggning af till allmänt bruk afsedda hamnar, dockor och nederlagsplatser;
- 8) för bindande af flygsand;
- 9) för upprättande af telegrafer;
- 10) för krigsbefästningar;
- 11) för uppförande af byggnader och upprättande af anstalter för statens räkning samt beredande af ökad säkerhet åt straffängelser;
- 12) för utvidgning eller lämpligt anordnande af förenämnda anläggningar;
- 13) i alla de fall, i hvilka expropriationslagen sådant särskildt bestämmer (§ 1).

Inom kommuner kan expropriation dessutom äga rum för anläggning af bygator och allmänna platser, kyrkogårdar, kommunalvägar, skolor, allmänna sjukhus, offentliga bad, kaserner med tillhörande byggnader, för allmänt bruk afsedda vatten- och gasledningar, för allmän renlighet och sundhet erforderliga kanaler äfvensom för utvidgning eller lämpligt anordnande af alla dessa anläggningar (§ 2).

I större städer kan expropriation jämväl ske för sådana offentliga byggnader och anstalter, som anläggas för allmän sundhet, samfärdsel, handel eller säkerhet, liksom ock för deras utvidgning eller lämpligare anordning (§ 3).

På hufvudstaden Budapests område kan härutöfver exproprieras för offentliga byggnader och anstalter, som tjäna allmänna kultur- och försköningsändamål eller andra offentliga syften, eller för dylika byggnaders och anstalters utvidgning eller lämpligare anordnande (§ 4).

Expropriationsrätt för hvarje särskildt företag skall, om den icke beviljas genom särskild lag eller särskild lag annorlunda bestämmer, meddelas af ministern för offentliga arbeten och kommunikationer (§ 5).

Nederländerna.

Nederländernas konstitution af den 30 november 1887 innehåller följande bestämmelser om expropriation. Ingen kan beröfvas sin egendom, utan att, i enlighet med bestämmelser i allmän lag, allmänt gagn förklarats fordra expropriation samt ersättning för egendomen blifvit på förhand erlagd eller tillförsäkrad. I allmän lag må också bestämmas fall, i hvilka särskildt tillstånd af statsmakten icke skall erfordras för expropriation. Att ersättning på förhand erlägges eller tillförsäkras skall ej vara af nöden, när krig, krigsfara, uppror, eldsvåda eller öfversvämning kräfver, att egendomen genast tages i besittning. Om i allmänt intresse är behöfligt att egendom af offentlig myndighet förstöres eller för alltid eller för någon tid göres oanvändbar, skall ersättning lämnas, därest icke annat bestämmes i lag. Egendoms användande för att förbereda och anordna öfversvämning i försvarsändamål, när sådant nödvändiggöres af krig eller krigsfara, regleras genom lag.

Gällande allmänna expropriationslag är af den 28 augusti 1851. Densamma uppdrager ganska vida gränser för expropriationsrätten. Expropriation för allmänt gagn kan i offentligt intresse företagas af staten, en eller flera provinser eller en eller flera kommuner. I offentligt intresse kan äfven exproprieras för enskilda personers räkning eller för föreningar bildade för ett ändamål, som kräfver expropriation.

England.

Sedan mycket lång tid tillbaka har den grundsatsen varit gällande, att ingen får beröfvas sin egendom annat än antingen genom dom i laglig ordning eller ock genom lag. Denna grundsats uppehålles fortfarande så strängt, att man icke velat genom lag gifva det allmänna befogenhet till expropriation vare sig så snart allmänt behof kräfvor sådan eller ens i särskilda i lag angifna fall. I regel förutsättes för expropriation, att tillstånd därtill lämnas genom en särskild lag, antagen för det föreliggande fallet. På sista tiden har emellertid berörda regel väsentligt modifierats, därigenom att vissa administrativa myndigheter erhållit rätt att föreskrifva expropriation genom beslut, som dock i allmänhet sedermera måste stadfästas af parlamentet. Flera dylika beslut pläga för hvarje gång sammanföras i ett lagförslag, som förelägges parlamentet. På detta sätt har tillstånd lämnats till expropriation för en mångfald ändamål och bland dem äfven sådana, hvilka endast vid en ganska vidsträckt tolkning kunna hänföras under begreppet allmänt behof. Vidlyftiga bestämmelser angående förfarandet vid expropriationsersättningens fastställande äro meddelade genom en lag (*The Lands Clauses Consolidation Act*) af år 1845, hvilken i några punkter förändrats genom senare lagar. I expropriationslagar hänvisas ofta till stadgadena i denna lag; stundom dock med större eller mindre afvikelser.

*The Lands
Clauses Con-
solidation
Act.*

Det i 1845 års lag föreskrifna förfarandet är hufvudsakligen följande.

Den, som erhållit tillstånd till expropriation, skall göra fastighetens ägare ett erbjudande att underhandla om frivillig försäljning, med anhållan om uppgift på den ersättning fastighetsägaren fordrar. Om svar på denna framställning icke lämnas inom tre veckor eller om öfverenskommelse eljest icke träffas, äger den expropriationsberättigade att öfvergå till tvångsätgärder. Därest den begärda eller erbjudna ersättningen icke öfverstiger 50 pund (omkring 900 kronor), skall då dess belopp bestämmas af två fredsdomare, hvilka på hemställen af antingen den expropriations-

berättigade eller jordägaren kallas att sammanträda för sådant ändamål. Fredsdomarne kunna inkalla parter och vittnen samt höra dem på ed. Rörande gäldandet af kostnaderna för förfarandet bestämma fredsdomarne.

Öfverstiger det fordrade eller erbjudna ersättningsbeloppet 50 pund, skall ersättningen efter jordägarens val bestämmas antingen genom skiljedom eller jury, dock att, om jordägaren icke inom viss kort tid träffar sitt val, saken öfverlämnas åt jury. I det förra fallet skall, om icke parterna öfverenskomma om en enda skiljedomare, hvardera parten utse en skiljeman och dessa gemensamt tillkalla en tredje. Om någondera parten underlåter att utse skiljeman eller den af någondera parten utsedda skiljemannen vägrar att mottaga uppdraget, äger den andra partens skiljeman att ensam bestämma ersättningen. Skiljemännen skola underteckna en skriftlig utfästelse att troget och hederligt efter bästa förstånd fullgöra sitt uppdrag. De äga att från parterna infordra handlingar, som befinna sig i deras besittning, samt att höra parter och vittnen på ed. Kostnaderna för skiljedomen skola gäldas af den expropriationsberättigade, för den händelse icke skiljemännen bestämma ersättningen till ett belopp, som sammanfaller med eller understiger hvad den expropriationsberättigade förut erbjudit, i hvilket fall hvardera parten skall bära sina kostnader och kostnaderna för skiljemännen skola lika fördelas på parterna.

Om ersättnings bestämmande öfverlämnas åt en jury, skall denna bestå af tolf personer, om hvilkas inkallande för ändamålet sheriffen (konungens befallningshafvande) på begäran af någondera parten drager försorg. Juryn skall aflägga ed. I fråga om sakens handläggning äger juryn liknande befogenheter som skiljemän, och kostnaderna för juryn gäldas enligt samma regler som kostnaderna för skiljedom.

Vid bestämmande af ersättningsbeloppet skall hänsyn tagas icke blott till fastighetens värde utan äfven till den skada som den återstående fastighetsdelen, om endast en del af fastigheten exproprieras, kan lida i anledning af expropriationen eller företag, till hvilket tillstånd lämnats i sammanhang med tillstånd till expropriationen. I praxis lär, såsom godtgörelse för tvångsafrädet, till fastighetsvärdet läggas ett tillskott af växlande storlek, ofta mer än femtio procent. Ersättningen till nyttjanderättshafvare bestämmes oberoende af ersättningen till fastighetsägaren.

Den exproprierande får i regel icke utan samtycke af fastighetens ägare och innehafvare taga fastigheten i besittning, innan ersättningen blifvit betald eller i vissa fall nedsatt i bank.

Om den exproprierande önskar att få tillträda fastigheten innan ersättningen för densamma blifvit bestämd, kan han förvärfva rätt där-

till genom att till säkerhet för fastighetsägaren i bank nedsätta antingen det ersättningsbelopp denne begärt eller ock en summa, motsvarande det belopp, hvartill fastigheten värderas af en god man, utsedd af två fredsdomare, samt därjämte till fastighetsägaren öfverlämna en förbindelse, på samma belopp som det deponerade, för gäldande af all ersättning, kostnad och skada, som expropriationen kan föranleda, tillika med ränta därå från tillträdesdagen.

Ingen är skyldig att upplåta endast en del af hus eller annan byggnad eller fabrik, om han är villig och i stånd att upplåta hela byggnaden. Om en fastighet, som icke ligger i stad eller är bebyggd, skulle så delas genom företaget, att å ömse sidor eller å ena sidan om det exproprierade området skulle återstå mark af mindre areal än en half acre (1 acre = 40,5 ar), är den exproprierande på begäran af fastighetens ägare skyldig att lösa jämväl det återstående området, om icke ägaren har annan angränsande mark, med hvilken detta lämpligen kan förenas. Finnes sådan mark, skall den exproprierande utföra de arbeten, som erfordras för den återstående fastighetens sammanslagning därmed. Skulle fastighet fördelas på sätt nyss nämndes eller är den återstående fastigheten på ömse sidor af mindre värde än kostnaden för en bro eller annan förbindelse som jordägaren fordrar och den exproprierande är pliktig ombesörja mellan de återstående fastighetsdelarna, skall den exproprierande, om ägaren ej har annan angränsande fastighet, som lämpligen kan förenas med dessa, vara berättigad att lösa äfven de återstående fastighetsdelarna. Värdet af desamma äfvensom kostnaden för åstadkommande af erforderlig förbindelse mellan dem skola, om någondera parten det begär, bestämmas af skiljemän eller jury.

Inom tid, som kan hafva bestämts vid meddelande af tillstånd till expropriation, eller, om sådan tid icke bestämts, inom tio år efter utgången af den tid, som bestämts för fullbordandet af det med expropriationen afsedda företag, skall den exproprierande sälja all mark, som befunnits obehöflig för ändamålet. Köpeskillingen skall användas för det åsyftade ändamålet. Om försäljning icke skett inom sålunda bestämd tid, skall den obehöfliga marken tillfalla ägarna af angränsande fastigheter, i förhållande till dessa fastigheters storlek. Innan sådan öfverflödigt jord säljes, skall den, om den icke är belägen i stad eller använd för byggnadsändamål, hembjudas till den dåvarande ägaren af den fastighet, från hvilken expropriationen skett. Om denne icke önskar köpa jorden eller icke kan anträffas, skall samma erbjudande göras ägarna af de fastigheter, som omedelbart angränsa till jorden. Sådant anbud skall antagas inom sex veckor

efter det att detsamma blifvit framställt. Kan ej öfverenskommelse träffas om köpesumman, skall denna bestämmas genom skiljedom.

Beträffande de bestämmelser om expropriation, hvilka meddelats genom

*Särskilda
lagar.*

särskilda lagar, må följande nämnas. Lokala myndigheter hafva i allmänhet icke befogenhet att expropriera mark utan en högre myndighets medgifvande. För att erhålla sådant medgifvande kunna olika vägar anlitas. Den lokala myndigheten kan antingen vända sig direkt till parlamentet med ett lagförslag eller ock hos ett regeringsdepartement utverka en provisorisk förordning, som är i behof af parlamentets bekräftelse, eller slutligen i vissa fall hos grefskapsrådet begära en bestämmelse, som skall bekräftas af ett regeringsdepartement, något som emellertid, om invändning ej göres, är blott en formalitet. I ett fall, nämligen enligt lagen om små lägenheter och tomter (*Small Holdings and Allotments Act*) af år 1907, kunna lokala myndigheter, utom kommunalråden i landtkommuner, själfva utfärda föreskrifter i ämnet. Bekräftelse af vederbörande regeringsdepartement erfordras då men är, om invändning ej framställts, endast en formalitet. Från regeln, att högre myndighets stadfästelse är behöflig, finnes ett undantag, i det att hufvudstadsråden (*the Metropolitan Borough Councils*) i London sedan gammalt hafva särskild befogenhet att expropriera mark för gatuförbättringar.

Då ett lagförslag i dylik fråga inlämnas till parlamentet, skall bifogas noggrann redogörelse för det afsedda företaget och den mark, som är i fråga, med uppgift tillika huruvida markens ägare och innehafvare medgifva upplåtelse eller icke. Planen skall granskas af vissa offentliga myndigheter. Tillkännagifvande om förslaget skall dessutom införas i tidningarna.

Om lagförslaget godkännes af parlamentet, pläga bestämmelserna i *Lands Clauses Consolidation Act* införas i förslaget med eller utan smärre jämkningar. Den lokala myndighet, som erhåller tillstånd till expropriation, får ofta betala ett tillskott, vanligen tio procent, till det värde, som äsättes den exproprierade fastigheten. En tid af i allmänhet tre år brukar bestämmas, inom hvilken expropriationsrätten skall göras gällande.

Enligt hälsovårdslagen (*Public Health Act*) af år 1875 kan mark exproprieras bl. a. för kloak- och vattenledningar, epidemisjukhus, anläggningar för sopors förstöring och andra sanitära ändamål, liksom för gators utvidgande och förbättring. Vederbörande kommunala myndighet kan hos departementet för den lokala förvaltningen (*Local Government Board*) begära provisoriskt tillstånd till expropriationen. Efter undersökning å platsen och intressenternas hörande afslår departementet ansökningen eller bifaller densamma på de villkor departementet kan finna skäligt föreskrifva. Till-

ståndet blir gällande efter att hafva erhållit parlamentets bekräftelse. I afseende å förfarandet tillämpas Lands Clauses Consolidation Act.

Lagen om den lokala förvaltningen (*Local Government Act*) af år 1888 innehåller liknande bestämmelser om expropriation af mark för dårhus, polisstationer och andra ändamål, som tillhöra förvaltningens uppgift.

I lagen om den lokala förvaltningen (*Local Government Act*) af år 1894 stadgas, att, om kommunalrådet i en landtkommun är ur stånd att godvilligt förvärfva mark för något kommunalt ändamål, t. ex. begravningsplats, kommunalrådet får hos grefskapsrådet begära tillstånd till expropriation. Efter att hafva hört fastighetsägarna och i öfrigt undersökt frågan kan grefskapsrådet gifva kommunalrådet befogenhet att använda det i Lands Clauses Consolidation Act stadgade förfarandet. Om sådan befogenhet meddelats och icke inom en månad därefter någon intressent gjort erinran mot beslutet hos departementet för den lokala förvaltningen, stadfästes beslutet af departementet och erhåller därigenom giltighet. Har erinran framställts, låter departementet anställa undersökning på platsen och kan därefter stadfästa beslutet med eller utan jämkningar eller ock upphäfva detsamma. Vägrar grefskapsrådet att gifva tillstånd till expropriation, kan kommunalrådet vända sig direkt till departementet. Om detta bifaller en sådan framställning, måste emellertid dess beslut underställas parlamentet. Det i Lands Clauses Consolidation Act föreskrifna förfarandet följes men med afvikelser i två hänseenden. Dels bestämmes ersättningen af en enda skiljedomare, som utses af parterna gemensamt eller, om de ej komma öfverens, af departementet. Dels göres icke någon förhöjning af det värde, skiljedomaren anser fastigheten äga.

Lagen om de arbetande klassernas bostäder (*Housing of the working Classes Act*) af år 1890 innehåller bland annat bestämmelser om expropriation af mark för förbättrande af osunda platser, borttagande af dåliga bostäder och upprättande af nya bostäder. Är det fråga om större osunda platser, har vederbörande stadsmyndighet att upprätta en plan, huru med platsen bör förfaras. Sedan denna plan offentliggjorts och delgifvits fastighetsägarna, skall myndigheten hos departementet för den lokala förvaltningen söka stadfästelse å planen. Departementet kan efter undersökning å platsen stadfästa planen, och detta beslut delgifves ägarna och nyttjanderättsinnehafvarna (utom hyresgäster på månad eller kortare tid). Om icke någon fastighetsägare inom två månader gör invändning hos departementet, blir beslutet bindande, men om sådan invändning göres och icke därefter på grund af lämnade upplysningar återkallas, är beslutet i behof af parlamentets fastställelse. Expropriationsförfarandet skiljer sig i vissa afseenden från det vanliga. På begäran af den lokala myndigheten förordnar

departementet för den lokala förvaltningen en enda skiljedomare att bestämma expropriationsersättningen. Skiljedomaren skall vid fullgörande af sitt uppdrag bland annat taga hänsyn till, huruvida den förutvarande afkastningen från ett hus erhållits genom dess användande för olagliga ändamål eller genom att där på ett häsovådligt sätt sammantränga för många människor.

Under vissa förhållanden kan högsta domstolen (*the High Court*), om den lokala myndigheten eller fastighetsägaren där anför klagomål öfver skiljedomarens värdering, medgifva, att ersättningen skall bestämmas af jury enligt reglerna i Lands Clauses Consolidation Act.

Något tillägg till den bestämda ersättningen förekommer icke, utom med afseende å angränsande fastigheter, belägna utanför det osunda området, hvilka tagas i anspråk för verksammare genomförande af planen.

Gäller frågan smärre osunda platser, följas i allmänhet samma regler. I afseende å dem är emellertid stadgadt, att hänsyn får tagas till värdeförhöjning, som andra fastigheter, tillhörande samma ägare, kunna erhålla genom planens genomförande. Om en fastighet utgör hinder för att en annan hålles i sundt skick, kan den lokala myndigheten expropriera äfven den förra efter att hafva hört ägaren, som, om han är missnöjd, kan vädja till domstol. Ägaren kan begära att få behålla fastigheten, sedan den blifvit försatt i sundt skick, och ägarna af kringliggande fastigheter, hvilkas värde ökats, kunna få sig ålagdt att betala en del af ersättningen. Tvist härom afgöres af två fredsdomare.

För förvärf af mark i ändamål att uppföra nya arbetarbostäder erfordras en provisorisk förordning af departementet för den lokala förvaltningen, och denna förordning måste stadfästas af parlamentet. Ersättningen bestämmes af en enda skiljedomare, utsedd af departementet.

Åtskilliga förslag till förändringar i lagen om de arbetande klassernas bostäder äro under parlamentets behandlig. De gå bland annat ut på att förenkla förfarandet vid expropriation af mark både för nya byggnader och för osunda områdets försättande i bättre skick, därigenom att parlamentets bekräftelse å utfärdade bestämmelser icke skall vara behöflig.

Enligt lagstiftningen om små lägenheter och tomter (*Small Holdings and Allotments Act*) — hvilken jämväl är under omarbetning — kunna grefskapsråden expropriera mark för bildande af mindre lägenheter samt stads- och kommunalråden för bildande af byggnadstomter. Rådet — eller, om det är fråga om ett kommunalråd, grefskapsrådet å dettas vägnar — utfärdar en bestämmelse i ämnet, hvilken, efter att hafva offentliggjorts samt delgifvits fastigheternas ägare och innehafvare, underställes departementet

för jordbruk och fiske (*Board of Agriculture and Fisheries*) för bekräftelse. Om icke någon sakägare gör invändning hos departementet, skall bekräftelse meddelas. Göres invändning, låter departementet vidtaga undersökning på platsen och besluter därpå efter omständigheterna. För den händelse att vederbörande lokala myndighet skulle försumma sin skyldighet att tillgodose ifrågavarande behof, kan dess befogenhet i detta afseende öfvertagas i fråga om små lägenheter af särskilda kommissarier och beträffande tomter af departementet. Ersättningen bestämmes af en enda skiljedomare, utsedd af departementet eller i vissa fall af öfverdomaren (*Lord Chief Justice*). Något tillägg till värdet göres icke. Ett liknande förfarande kan användas för att tvångsvis förvärfva nyttjanderätt till mark för upplåtelse af små lägenheter eller af tomter.

I London äro hufvudstadsråden (*the Metropolitan Borough Councils*) befogade att expropriera mark för sanitära ändamål med anlitande af samma förfarande som enligt hälsovårdslagen (*Public Health Act*). Säsom förut nämnts, finnas med afseende å gatuförbättringar i London särskilda befogenheter. Om fastighetsägarna vägra att frivilligt sälja behöflig mark för utvidgande, utsträckande eller förändrande af gator och offentliga platser, kan den lokala myndigheten vid domstol begära tillsättande af en jury på tolf personer. Denna jury håller syn å fastigheterna, hör vittnen och bestämmer ersättningen, hvarpå domstolen genom utslag fastställer beloppet.

Rätt att expropriera mark för undervisningsanstalter tillkommer icke enskilda personer eller stiftelser — en väsentlig del af elementarundervisningen i England ombesörjes genom sådana — utan endast lokala myndigheter. Dessa erhöllo expropriationsrätt för elementarskolor genom lagen om elementarundervisning (*Elementary Education Act*) af år 1870 och för andra skolor genom lagen om undervisning (*Education Act*) af år 1907.

En lokal skolmyndighet, som vill genom expropriation förvärfva mark för skoländamål, har att tillkännagifva detta i orten i oktober och november månader samt att gifva de äsyftade fastigheternas ägare eller innehafvare meddelande om sin afsikt. Därefter ingifves till undervisningsdepartementet (*Board of Education*) ansökning om tillstånd till expropriationen. Efter undersökning å platsen kan departementet bifalla ansökningen, men dess beslut får icke laga verkan, innan det blifvit stadfast af parlamentet, dit departementet därför ingår med ett lagförslag i ämnet. Tillståndet, om sådant beviljas, innebär, att Lands Clauses Consolidation Act får tillämpas.

Den tid, som förflyter från det ansökningen ingifvits till departementet till dess att en bekräftande akt erhålles från parlamentet, utgör i allmänhet sex till nio månader. Det därefter följande förfarandet, till dess

att fastigheten är slutligt förvärfvad, kräfver i regel minst fyra till sex månader. Mot de nuvarande bestämmelserna plägar därför anmärkas, att de föranleda mycken tidsutdräkt. Kostnaderna för expropriation äro högst betydliga, i det att dels själfva förfarandet är dyrbart, dels fastigheten i allmänhet åsättes ett väsentligt högre pris än den kunde betinga vid frivillig försäljning.

Andra lagar, som gifva myndigheter befogenhet att föreskrifva expropriation under förutsättning af parlamentets bekräftelse, äro lagen om smittosamma kreaturssjukdomar (*Contagious Diseases (Animals) Act*) af år 1878, hvarigenom lokala myndigheter förklaras berättigade att expropriera mark för olika ändamål, särskildt till begravningsplatser för dödade djur, lagen om vattenafledning (*Land Drainage Act*) af år 1861, som medger expropriation för underhåll och förbättring af redan befintliga samt åstadkommande af nya anläggningar för torrläggning af mark för jordbruksändamål, lagen om postkontor (*Post Office (Land) Act*) af år 1881 samt telegraflagen (*Telegraph Act*) af år 1892, innefattande expropriationsrätt för post- och telegraflokaler, samt lagen om jords användande för militära ändamål (*Military Lands Act*), enligt hvilken statssekreteraren för försvarsväsendet äger provisoriskt påbjuda, att mark för dylika ändamål skall tvångsvis förvärfvas af honom själf, af en kår frivilliga (*a Volunteer Corps*) eller af ett grefskaps- eller stadsråd för en sådan kårs eller en frivillig kavallerikårs (*Yeomanry Corps*) räkning.

Då tillstånd till järnvägar eller andra företag meddelas genom lag, innehålla dessa lagar bestämmelser om rätt till expropriation. Tiden för expropriationsrättens användande plägar begränsas till ett visst antal år, för järnvägsbolag tre år, och om i något fall en utsträckning af tiden erfordras, måste detta ske genom ny lag. I de särskilda lagarna hänvisas beträffande förfarandet till *Lands Clauses Consolidation Act*.

I fråga om mindre järnvägar (*Light Railways*) lämnas enligt en lag (*Light Railways Act*) af år 1896 koncession af handelsdepartementet (*Board of Trade*) genom beslut, som icke behöfva underställas parlamentet. Sådana beslut medföra expropriationsrätt i enlighet med *Lands Clauses Consolidation Act*, dock med ganska väsentliga afvikelser. Ersättningen bestämmes af en enda skiljeman, som utses af parterna eller, om de icke blifva ense, af departementet. Departementet fastställer regler för begränsning af kostnaderna för värderingen. Vid ersättningens bestämmande skall skiljemannen taga hänsyn till den utsträckning, hvari återstående eller angränsande fastigheter tillhörande samma ägare hafva gagn af den föreslagna järnvägen.

Amerikas förenta stater.

I ett år 1791 antaget tillägg till unionsförfattningen stadgas, att enskild egendom icke får tagas eller användas för allmänt behof (*public use*) utan att skälig (*just*) ersättning erlägges därför. I hufvudsak motsvarande bestämmelser finnas i de särskilda staternas författningar, med undantag af en, där hvarje bestämmelse om expropriation saknas.

Hvad med allmänt behof (*public use*) bör förstås, är i teori och praxis föremål för väsentligt skilda meningar. Många anse att allt allmänt gagn, utan närmare begränsning, kan vara tillräcklig anledning till expropriation. En annan uppfattning, och kanhända den på de flesta håll härskande, är emellertid, att den åsyftade anläggningen skall vara afsedd för allmänt begagnande.

Tillstånd till expropriation skall liksom i England i regel lämnas genom lag i hvarje särskildt fall. Men under det att i England, där bestämmelse i statsförfattningen saknas, expropriation kan genom lag medgifvas för hvilket ändamål som helst, är i Förenta staterna lagstiftningsmakten bunden inom den i författningen uppdragna gränsen af allmänt behof. Detta tolkas så strängt, att domstol kan vägra att tillämpa en lag om expropriation, ifall domstolen anser det ändamål, för hvilket lagen beviljats, icke utgöra ett allmänt behof.

Utom stadgandet i unionsförfattningen torde icke finnas några andra för unionen gemensamma bestämmelser angående expropriation än de föreskrifter i ämnet, som innefattas i åtskilliga till ett gemensamt helt sammanförda lagar om offentliga byggnader. I dessa stadgas bland annat följande. Så snart någon ämbetsman i styrelsen får bemyndigande att förvärfva fast egendom för uppförande af en allmän byggnad eller för annat allmänt behof, är han befogad att, om han anser sådant nödvändigt eller fördelaktigt, hos domstol begära, att egendomen skall förklaras exproprierad. Rörande förfarandet finnas närmare bestämmelser för ett särskildt fall, nämligen i fråga om expropriation för anskaffande af lokaler åt styrelsens tryckeri. Om erforderlig fastighet icke kunde förvärfvas

genom godvillig öfverenskommelse, skulle hos domstol göras ansökning, att fastigheten måtte förklaras exproprierad och dess värde bestämmas. Ansökningen skulle innehålla noggrann beskrifning å fastigheten med uppgift å ägarnas namn och bostäder. Ägarna skulle kallas att inför domstolen yttra sig i frågan, hvarefter domstolen skulle utse tre dugliga och opartiska gode män att värdera fastigheten och alla de intressen, som berördes af dess expropriation. Gode männen skulle, efter att hafva aflagt ed, besiktiga fastigheten och höra intressenterna samt därpå bestämma ersättningen, särskildt för hvarje intressent. Sedan gode männens förslag blifvit af domstolen fastställt, skulle Förenta staternas president, om han ansåge det allmännas intresse fordra sådant, låta utbetala ersättningsbeloppen, och då betalning eller under vissa förutsättningar deposition ägt rum, skulle fastigheten förklaras vara exproprierad och tagen i anspråk af Förenta staterna för allmänt behof.

Särskild lagstiftning om expropriationsförfarandet lär i allmänhet finnas i de olika staterna. De utförligaste bestämmelserna — i hufvudsak äfven typiska för de på andra håll meddelade — innefattas i staten New Yorks civila processlag af år 1876 (§§ 3357—3384). Enligt denna skall följande förfarande tillämpas, då en person erhållit rätt att för allmänt behof genom expropriation förvärfva fast egendom, härunder inbegripen rättighet till sådan egendom. Ansökning om expropriation skall göras hos domstol. I ansökningen skola ingå bland annat en noggrann beskrifning å den afsedda fastigheten, uppgift om det allmänna behof, för hvilket fastigheten skall tagas i anspråk, med en kort redogörelse för de omständigheter, som kunna visa nödvändigheten af, att fastigheten förvärfvas för sådant ändamål, uppgift på fastighetens ägare, en förklaring att sökanden varit ur stånd att med ägaren komma öfverens om köp af fastigheten jämte meddelande om anledningen härtill, uppgift om fastighetens värde samt en förklaring, att sökanden i god tro har för afsikt att fullborda det åsyftade företaget och att alla i lag föreskrifna förberedande åtgärder för att sätta honom i stånd härtill äro vidtagna. Domstolen utsetter tid för ärendets företagande vid särskildt sammanträde, som för ändamålet skall hållas i den ort, där fastigheten finnes, och ansökningen jämte detta beslut delgifves i afskrift fastighetens ägare. Denne äger att till domstolen ingifva svaromål med bestridande af ansökningen. Domstolen skall därefter själf eller genom en skiljedomare (*referee*) meddela utslag öfver de af parterna gjorda yrkanden inom tjugu dagar, efter det dessa slutligt öfverlämnades till domstolens pröfning. Om utslaget är till jordägarens förmån, afslås ansökningen. I motsatt fall, eller om jordägaren icke inkommit med svaromål och af ansökningen framgår, att denna är befogad,

förklaras, att expropriation af fastigheten är nödvändig för allmänt behof, och att sökanden är berättigad att taga och behålla fastigheten för det uppgifna allmänna behovet efter att hafva erlagt ersättning för densamma. Domstolen förordnar tillika tre ojäfviga gode män att verkställa värdering för ersättningens bestämmande. Gode männen skola skriftligen aflägga ed. De äro befogade att förelägga viten och höra vittnen på ed. Till hvarje sammanträde skall utfärdas kallelse å de jordägare, som inställt sig i ärendet. Gode männen skola hålla syn å fastigheten, föra protokoll öfver parters och vittnens utsagor samt efter förhandlingarnas afslutande utan onödigt uppskof meddela beslut angående ersättningens belopp. Härvid får icke afdrag göras för någon verklig eller påstådd fördel, som fastighetsägarna erhålla af det företag, för hvilket fastigheten är afsedd. Protokollet och beslutet skola öfverlämnas till domstolen. Hvar och en af parterna kan därefter begära, att för ärendets fortsatta behandling domstolen skall hålla ett särskildt sammanträde i den ort, där fastigheten finnes. Till detta sammanträde skall motparten kallas. Domstolen kan antingen stadfästa värderingen eller ock förkasta densamma på grund af formfel eller olagligt förfarande inför gode männen eller ock om dessas beslut vare sig öfverskrider deras befogenhet eller är för litet omfattande. Förkastas värderingen, kan saken ånyo hänskjutas till samma gode män eller nya gode män utses. Sedermera förfares liksom vid den första värderingen. Om värderingen bekräftas, skall domstolen meddela slutligt utslag med föreskrift, att den bestämda ersättningen skall erläggas och att därefter sökanden skall vara berättigad att taga fastigheten i besittning. Ersättningsbeloppets nedsättande för intressenternas räkning anses lika med betalning.

Innan expropriationsansökningen och domstolens beslut angående tiden för ärendets första handläggning delgifvas fastighetsägaren, skall sökanden hafva gjort denne ett skriftligt anbud att köpa fastigheten till ett visst pris. Detta anbud skall tillika inom viss tid ingifvas till gref-skapsnotarien i orten. Det får icke återropas inför gode männen eller tagas i betraktande af dem. Om anbudet antages, kan domstolen på begäran af sökanden föreskrifva, att han efter erläggande af den öfverenskomna ersättningen får taga fastigheten i besittning för allmänt behof. Antages icke anbudet och öfverstiger icke den af gode männen bestämda ersättningen den af sökanden erbjudna med ränta från den tid, då anbudet gjordes, får hvardera parten bära sina kostnader. Om däremot den tillerkända ersättningen öfverstiger den erbjudna jämte ränta eller något anbud icke blifvit gjort, skall jordägaren i domstolens slutliga utslag få sig tillerkänd ersättning af sökanden för sina kostnader.

Sedan expropriationsansökningen inkommit men senast inom trettio dagar efter det slutliga utslagets meddelande kan domstolen på sökandens begäran — efter det öfriga parter fått del af denna —, om domstolen så finner skäligt och anser sökanden hafva förebragt goda skäl, gifva honom rätt att afstå från expropriationen med skyldighet att ersätta alla kostnader och i öfrigt på de villkor domstolen äger föreskrifva. Om sådant tillstånd lämnas efter det ersättningen blifvit bestånd, skall tillika föreskrifvas, att, därest expropriationsansökningen sedermera får återupptagas, ett villkor härför skall vara, att den bestända ersättningen jämte ränta tillbjudes de ersättningsberättigade eller nedsättes för deras räkning.

Domstolens slutliga utslag får öfverklagas hos högre rätt. Sådana klagomål utgöra emellertid icke hinder för sökanden att taga fastigheten i besittning, om icke domstolen annorlunda förordnar. Den högre domstolen kan föreskrifva ny värdering af samma eller andra gode män. Dessas beslut är afgörande. Höjes ersättningssumman, häftar fastigheten för det öferskjutande beloppet, och skall detta erläggas eller deponeras efter domstolens bestämmelser. Förminskas ersättningen, är förre ägaren skyldig återgälda hvad han uppburit för mycket.

När som helst under förhandlingarnas fortgång må domstolen be- myndiga sökanden, om denne är i besittning af fastigheten, att fortfara i besittningen mot det att han ställer den säkerhet eller nedsätter det belopp domstolen bestämmer till säkerhet för gäldande af den ersättning, som framdeles kan blifva bestämd, äfvensom kostnaderna å saken. Likaså kan domstolen, om svaromål på expropriationsansökningen inkommit och domstolen anser, att uppskof skulle skada det allmännas intressen, medgifva sökanden att omedelbart taga fastigheten i besittning och tillsvidare använda den för det afsedda ändamålet mot nedsättande af det belopp, som i svaromålet blifvit begärdt såsom ersättning. Öfverstiger det sålunda nedsatta beloppet hvad som slutligen erfordras för gäldande af expropriations- ersättningen och kostnaderna i saken, äger den exproprierande återfå öfver- skottet.

Norge.

*Förutsätt-
ningarna
för expro-
priation.*

Från slutet af 1700-talet finnas bestämmelser om tvunget afstående af mark för inrättande af länsor och för lotsmärkens anläggning. Genom kungl. plakat 1801 stadgades därefter, att de regler, som för dessa särskilda fall meddelats, skola äga giltighet, så snart till landets försvar eller offentliga företags befrämjande erfordras att någons mark eller egendom afstås, en bestämmelse som — enligt hvad plakatet innehåller — utfärdades till afvärijande af tvister och motvilligt bestridande i liknande fall såsom vid skansars anläggning eller utvidgande, telegrafers upprättande o. d. Detta stadgande anses emellertid icke innefatta någon allmän befogenhet att i administrativ ordning föreskrifva expropriation i särskilda fall, utan har stadgandet endast tillämpats för ändamål, som stå de uppräknade nära, såsom för anläggning af exercisfält.

I 105 § af Norges grundlag af år 1814 stadgas att, om statens behof fordrar, att någon skall afstå sin fasta eller lösa egendom till offentligt bruk, han bör erhålla full ersättning af statskassan. Ej heller denna bestämmelse innebär någon allmän expropriationsrätt för administrativ myndighet, utan ses däri endast ett uttryck för, att full ersättning skall utgå vid expropriation, äfven om denna sker för statens räkning.

Expropriationsrätt finnes blott i fall, då densamma blifvit genom lag särskildt medgifven. Bestämmelser i sådant syfte äro meddelade i ett stort antal lagar. Sålunda kan staten enligt 1801 års plakat samt en lag af 1860 exproprieras mark till anläggningar för landets försvar. Enligt en lag af 1897 kan konungen förordna, att behöflig mark skall afstås till skjutbanor för privata skytteföreningar. En lag af 1897 har medgifvit expropriation för uppförande eller utvidgande af kyrka äfvensom för kyrkogård. Mark, som erfordras till folkskola med lekplats och tillfartsväg, kan exproprieras på grund af lag 1889. För anläggning, omläggning eller utvidgande af allmänna vägar på landet kan enligt lag 1851 fordras afstående af behöflig obebyggd mark, hvarjämte till sådana vägars anläggning och underhåll sten, grus, sand, ler och andra vägbyggnadsämnen samt

till broars uppförande och iståndsättande sten och i vissa fall trämaterial få tagas. Äfven för privat väg kan enligt lag af 1896 exproprieras, när vägen för en egendom utgör den behöfliga och enda lämpliga utfarten till allmän väg eller vattenfarled samt nyttan för den eller dem, som begagna vägen, är öfvervägande i förhållande till den skada, som vållas markägaren. I utmark kunna jämväl fyllnadsämnen, sten och grus exproprieras. Vidare kan, under samma förutsättningar som mark för enskilda vägar, exproprieras rätt till vinterväg öfver annans egendom. För järnvägar, som anläggas af staten eller med konungens koncession, kunna enligt lagar 1848 och 1854 behöflig mark samt sten, grus, sand, ler och andra fyllnadsämnen exproprieras. Järnvägens styrelse har tillika rätt att förvärfva mark med därå befintliga byggnader för att vinna trygghet mot eldsvåda eller för anläggning, utvidgning eller flyttning af stationer eller andra för järnvägen nödiga inrättningar, att taga i tillfälligt begagnande mark, som erfordras för järnvägens iståndsättande, samt att taga fyllnadsämnen till järnvägens underhåll. Borttagande af vissa i järnvägens närhet befintliga, för dess drift farliga inrättningar kan jämväl fordras. En lag af 1897 gifver staten rätt att expropriera en del uppräknade järnvägar med tillbehör samt rättigheter och förpliktelser af hvarje slag. Vill staten öfvertaga telegraf- eller telefondriften inom en stad eller socken, där enskild telegraf- eller telefonanläggning finnes, äger staten enligt lag af 1899 expropriera denna anläggning. Elektriska telegrafledningar, som anläggas för statens räkning, få enligt lag af 1854 utföras i den bestämda riktningen utan hinder af någons äganderätt men mot ersättning för mark och skada. För elektrisk kraftledning, till hvilken konungen lämnat tillstånd, skall enligt lag af 1894 mark afstås. Tillstånd meddelas endast, om intressen af allmän betydelse kunna antagas blifva befrämjade genom anläggningen. Lagstiftningen om lapparna medgifver expropriation för vissa ändamål. Enligt vattenlagstiftningen kan expropriation förekomma i åtskilliga fall. Äfven lagstiftningen om stadsplaner innehåller bestämmelser om expropriationsrätt. Gruflagstiftningen medgifver också rätt att i vissa afseenden förfoga öfver annans egendom. När med konungens tillstånd laxtrappa skall anläggas eller andra arbeten skola utföras för att möjliggöra eller underlätta laxens uppgående genom ett vattendrag, är enligt lag af 1891 enhvar skyldig att afstå mark och vatten samt underkasta sig uppkommande skada. För hamn, brygga, fyr, sjömärke e. d., som med konungens tillstånd skola anläggas för allmän räkning, är på grund af lag 1894 enhvar pliktig afstå behöflig mark, såväl bebyggd som obebyggd, och finna sig i uppstående skada. Enligt lag 1894 kan kommun, för förhindrande af smitto-

samma kreaturssjukdomars spridning, med konungens tillstånd fordra, att mark upplåtes för nedgräfnings eller tillintetgörande af döda djur eller smittförande föremål.

Expropriationsersättningen.

Såsom förut nämnts, stadgas i grundlagen, att den, från hvilken något exproprieras, skall erhålla full ersättning. Närmare regler för ersättningens bestämmande hafva meddelats endast för särskilda fall. Sålunda har i en del lagar föreskrifvits, att till det uppskattade värdet skall göras visst tillägg t. ex. enligt några lagar vid expropriation af hus ett års hushyra, enligt en lag tio procent af uppskattningssumman. Dessa bestämmelser anses emellertid icke utgöra hinder för, att större ersättning tillägges ägaren, om den skada han lider genom expropriationen icke be- täckes genom det föreskrifna tillägget. Stadgande om att, när en del af en egendom exproprieras, vid ersättningens bestämmande skall tagas hänsyn till värdeförökning å den återstående delen, finnes endast i ett fåtal lagar. Praxis lär emellertid visa benägenhet att äfven i andra fall medgifva afdrag från ersättningssumman för särskilda fördelar, d. v. s. sådana som icke blott föranledas af det företag, för hvilket exproprieras, utan bero af att den exproprierade egendomen användes för företaget. Om en del af en egendom exproprieras samt i anledning därpå ersättning skall utgå till såväl ägare som nyttjanderättshafvare, finnes i åtskilliga lagar föreskrifvet, att nyttjanderättshafvaren under sin besittningstid äger uppbära ägaren tillkommande ersättning, som bestämts att utgå i årlig afgift, samt fyra procent årlig ränta å ersättning, som utgår en gång för alla. Godtgöres icke härigenom nyttjanderättshafvarens förlust, kan han emellertid fordra ytterligare ersättning.

Expropriationsförfarandet.

Huruvida de i lag angifna förutsättningarna för expropriationsrätt i det särskilda fallet äro för handen, pröfvas än af konungen än af underordnad myndighet vid syn å stället. Ersättningen bestämmas i allmänhet genom syn. För de flesta fall regleras expropriationsförfarandet genom en lag af den 10 maj 1860, men många af de särskilda lagar, genom hvilka expropriationsrätt medgifvits, innehålla afvikande bestämmelser.

Om tillstånd till expropriation erhållits eller det tillkommer synerätt att afgöra, huruvida expropriationsrätt finnes, inledes i allmänhet förfarandet därmed att sökanden efter stämning yrkar tillsättande af synerätt. Det är för sådant ändamål tillräckligt att stämna en egendomsägare, men om andra sakägare hafva ett själfständigt, af egendomsägaren oberoende anspåk på ersättning, afskåres icke detta genom ett förfarande, som genomföres endast mot ägaren. Äfven dylika sakägare måste därför stämmas, om beloppet af den dem tillkommande ersättning skall blifva slutligt bestämdt. De, som hafva panträtt i egendomen, behöf-

va dock icke stämmas, utan deras rätt tillgodoses därigenom, att den för egendomen bestämda ersättning, om icke alla därtill berättigade medgifva dess utbetalande till ägaren, nedsättes i allmänt förvar, till dess att likvidation verkställts.

Synerätten tillsättes och synen försiggår i hufvudsak efter de allmänna reglerna för dylika förrättningar. Dock finnas väsentliga undantag för vissa slag af expropriation.

Om parterna äro ense om, hvilka synemän de önska anlita och dessa äro villiga att mottaga uppdraget, förättas synen af de sålunda utsedda personerna. Eljest skola synemännen i allmänhet tagas bland ett antal personer, som blifvit utsedda att vara valbara till sådant uppdrag. Dessa personer, till ett antal af minst aderton och högst sjuttio två för hvarje tingslag och hvarje stad, utses för två år af »förmanskapet» (en fåtalig kommunal representation, hvars uppgift alltmer begränsats till verkställighetsåtgärder) i förening med länsmannen på landet och magistraten eller byfogden (borgmästare, som i hufvudsak ensam utöfvar magistratens befogenhet) i stad. Höra flera förmanskapsdistrikt till ett tingslag, sammanträda samtliga förmän och länsmän för att bestämma, huru stort antalet för hela tingslaget skall vara och huru detta antal skall fördelas mellan de olika distrikten. Enligt vissa lagar får syneman väljas utanför den sålunda bestämda kretsen af valbara.

När domaren är syneförrettningens ledare (bestyrer), väljas synemännen af fogden, men om synen ledes af länsman eller annan tjänsteman, förekommer det stundom, att denne själf äger tillkalla synemännen. I visst fall utnämnas synemännen af länsstyrelsen eller af konungen.

Antalet synemän är i regel fyra men i vissa fall inskränkt till två, särskildt vid syner som ledas af länsmannen. Suppleanter utses i allmänhet till samma antal som synemännen. Vid lika röstetal tillkommer utslagsrösten en »opmand», som af synemännen själfva utses vid förrettningens början. Äro vid sådant val rösterna lika, bestämmes utgången genom lottdragning. Synemän aflägga ed en gång för alla, när de första gången tjänstgöra i denna eller liknande egenskap.

Ledes syneförrettningen af annan än domaren, deltagar ledaren äfven i synen.

Ledaren skall försöka åstadkomma förlikning mellan parterna. Vidare åligger ledaren att före synen genom beslut afgöra uppkommande frågor dels om själfva expropriationsrätten och förutsättningarna för denna rätts utöfning i det särskilda fallet, försävidt icke vederbörande expropriationslag öfverlämnat åt synemännen att pröfva dessa förutsättningar, dels om föremålet för expropriationen och dennas omfattning dels slutli-

gen om ersättningsplikten och dennas rättsliga omfång. Undantagsvis har i särskilda fall äfven ersättnings fördelning mellan ägare och brukare hänvisats till afgörande under syneförrättningen.

Om förhandlingarna inför synens ledare gälla de vanliga reglerna för måls handläggning vid underrätt.

När synen hållits, bestämmer synerätten viss tid, då den egendom, som exproprieras, mot erläggande af den bestämda ersättningen får tagas i besittning. Rätten behöfver därvid icke taga hänsyn till vanlig fardag. I vissa fall är sådan särskild föreskrift icke erforderlig, utan marken får därförutan tagas i besittning mot betalning af ersättningen. I enstaka fall, särskildt då upplåtelsen afser vägar, telegrafledningar o. d., är det tillåtet att marken genast tages i besittning och ersättningen bestämmes efteråt.

Någon skyldighet för den exproprierande att inom viss tid efter synen erlægga ersättningen och fullborda expropriationen finnes icke, utan han anses vara berättigad att dröja därmed huru länge som helst utan att synen förlorar sin betydelse.

Bestridas de rättsliga eller faktiska förutsättningarna för syneförrättningen, får klagan föras genom besvär hos högsta domstolen.

Är någon missnöjd med synemännens beslut, kan han inom fjorton dagar begära »öfversyn», som hålles af dubbla antalet synemän.

Till sist torde böra nämnas ett inom justitie- och politidepartementet utarbetadt förslag till lag om tvunget afstående af skogsmark. I detta förslag stadgades, att, om en opropotionerlig del af skogsmarken inom en kommun tillhörde ett fåtal enskilda personer eller bolag, konungen kunde gifva kommunalstyrelsen tillstånd att å kommunens vägnar begära tvunget afstående af sådan skogsmark, om detta ansåges behöfligt för att betrygga en naturlig utveckling af kommunens näringslif eller kommunens ekonomiska trefnad. I allmänhet borde iakttagas, att dylik expropriation icke finge göras från den, som antoges äga mindre än en tiondel af kommunens sammanlagda produktiva skogsareal. Om möjligt borde expropriationen ej heller omfatta mer än som antoges tillhöra ägaren utöfver en tiondel af nämnda areal. Expropriationen skulle kunna omfatta en egendom i dess helhet, äfven om den bestode af annat än skog, när skogen utgjorde den väsentligaste delen däraf. I regel borde sådan omfattning gifvas åt expropriationen, när ägaren det begärde på grunder, som ansåges tillräckliga. Ägaren skulle under vissa förutsättningar kunna fordra, att äfven industriella anläggningar, som vore afsedda för skogens tillgodogörande, inbegreps under expropriationen. Ersättningen skulle bestämmas af synemän, som utnämndes af konungen utanför den kommun, som begärt expropriationen,

och i allmänhet jämväl utanför angränsande kommuner. Expropriationsrätten skulle användas inom viss kort tid efter dess meddelande, vid äfventyr att den upphörde. Genomfördes icke en expropriation, hvartill lof gifvits, skulle nytt tillstånd till expropriation af samma skogsmark icke kunna meddelas förr än efter tjugu år och tillstånd till expropriation af annan skogsmark inom samma kommun icke förrän efter fem år. I samband med beviljandet af expropriationsrätt skulle konungen utfärda bestämmelser, huru den skog, som exproprierades, skulle behandlas.

Detta lagförslag förelades genom proposition 1908 års storting, men, innan propositionen blifvit slutligt behandlad, återkallades densamma vid 1909 års storting under hänvisning till en då framlagd proposition i delvis liknande syfte. Sistnämnda proposition ledde till lagen den 18 september 1909 om förvärf af skog, hvilken lag emellertid icke innehåller några bestämmelser om expropriation.

Danmark.

I 82 § af Danmarks grundlag stadgas följande: »Ejendomsretten er ukrænkelig. Ingen kan tilpligtes at afstaa sin Ejendom, uden hvor Almenvellet kræver det. Det kan kun ske ifølge Lov og mod fuldstændig Erstatning.»

Den för Norge omnämnda, i slutet af 1700-talet utfärdade förordningen om expropriationsrätt för lotsmärkens anläggning gällde äfven Danmark, där dessutom en vid samma tid utfärdad förordning om vägväsendet medförde dylik rätt. Jämväl kungl. plakatet 1801 var gemensamt för Norge och Danmark. På grundvalen af detsamma synes konungen intill ofvannämnda grundlagsstadgandes tillkomst hafva utöfvat en ganska vidsträckt befogenhet att i administrativ ordning medgifva expropriationsrätt för olika ändamål. Äfven åtskilliga lagar, som innefatta expropriationsrätt, utfärdades af konungen under den tid, då lagstiftningsmakten tillkom honom. Dessa lagar, om de i öfrigt gälla, torde fortfarande grundlägga expropriationsrätt. Eljest innebär grundlagens stadgande numera hinder för att expropriationsrätt meddelas annat än genom en af konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag.

Dylika lagar finnas många. De medgifva expropriationsrätt än för något särskildt fall än i allmänhet för något angifvet ändamål. Det senare är det vanligast förekommande. Lagen innehåller då äfven närmare bestämmelser om, hvilken myndighet i det särskilda fallet har att afgöra, huruvida förutsättningarna för expropriationsrätt föreligga.

Följande lagar, som innehålla stadganden om expropriationsrätt, torde böra här nämnas: förordningen den 5 mars 1845 angående de regler, som skola iakttagas med hänsyn till afstående af mark m. m. i anledning af järnvägars anläggande i Danmark, lag 1850 om gångstigar för allmänt ändamål, lag 1853 om jords afstående till bivägar, lag 1861 om järnvägars anläggning och drift, lag 1868 om afstående af grus m. m. till järnvägars underhåll, lag 1889 om marks afstående till statsbanorna m. m., lag 1894 om marks afstående för utvidgning af statens hamnanläggningar, lag 1897 om marks afstående för utvidgning af enskilda järnvägar m. m.,

lag 1897 om telegraf och telefon, lag 1907 om elektriska starkströmsanläggningar, lag 1893 om afstående af mark till fyranläggningar, lag 1867 om skydd mot flygsandsfälts utbredning, lag 1907 om saltvattensfisket, förordning 1814 om utläggande af jord till skolhusbyggnader i landskommuner och till trädgårdar åt lärare — tillämpad äfven för anskaffande af gymnastikplatser vid skolorna —, plakat 1801 om utläggande af jordlotter åt skollärare, förordning 1845 om kyrkogårdars utvidgande, lag 1908 om sockenkyrkors utvidgande samt lag 1850 om expropriation i landskommuner af behöflig byggnadsplats för uppförande af fattighus samt af bostäder för husvilla personer, som icke sakna förmåga att erlægga i trakten vanlig hyra. Dessutom innehålla byggnads- och stadsplanlagstiftningen samt vattenlagstiftningen bestämmelser om expropriation.

Grundlagens stadgande om full ersättning har ansetts icke utgöra hinder för den i en enstaka lag meddelade bestämmelsen, att, när en del af en egendom exproprieras, vid ersättningens fastställande afdrag skall göras för värdeförökning, som den återstående delen erhåller. Tillämpningen häraf lär stundom gå så långt, att ersättningen helt och hållet bortfaller. Öfriga lagar innehålla icke några liknande stadganden.

Expropriationsersättningen.

Frågan, huru ersättningen skall fördelas mellan egendomens ägare och andra ersättningsberättigade, är endast delvis ordnad genom lagstiftningen. Flera lagar uttala, att ägaren skall godtgöra nyttjanderättshafvaren hans förlust genom afdrag å de honom åliggande afgifter. I några lagar fastställas nyttjanderättshafvarens ersättning till fyra procent årlig ränta å ersättningssumman för egendomen. Andra lagar skilja mellan å ena sidan »fæste» (ett slag af arrende på obestämd tid, i allmänhet på lifstid) samt å andra sidan öfriga nyttjanderätter. Vid »fæste» tillämpas den nyss nämnda beräkningsgrunden, vid öfriga nyttjanderätter uppskattas nyttjanderättshafvarens andel till visst belopp. Anledningen till denna olikhet är att på grund af ovissheten, huru länge den förra rätten skall äga bestånd, det är omöjligt att på förhand med säkerhet uppskatta dess värde. I fråga om panträttshafvare föreskrifves i några lagar, att expropriationssumman icke får utbetalas till ägaren utan deras samtycke, hvaremot panträttshafvarna i den ordning, hvori de äga panträtt, kunna fordra att få beloppet utbetaladt till sig, mot afdrag å deras pantfordringar. Andra lagar medgifva, att beloppet utbetalas till ägaren, om ej panträttshafvare nedlägger förbud häremot, men förutsätta då, att en preklusiv kallelse å panträttshafvarna varit utfärdad.

För ersättningens fastställande föreskrifves i åtskilliga lagar tillsättande af en särskild expropriationskommission. Eljest bestämmes ersättningen af gode män, tillsatta af rätten.

Expropriationsförfarandet.

Då ersättningen blifvit bestämd, kan den exproprierande mot den-
sammas erläggande fordra att få tillträda egendomen och, om detta för-
vägras honom, för ändamålet anlita exekutiv myndighet. Å andra sidan
anses den exproprierande vara skyldig att genast erlægga den bestämda
ersättningen och öfvertaga egendomen, om denna tillbjudes honom.

*Förordnin-
gen den 5
mars 1845.*

En redogörelse för den ofvannämnda förordningen den 5 mars 1845
om expropriation för järnvägsanläggningar torde här böra lämnas, då
denna förordning tillgodoser det viktigaste expropriationsändamålet och
innehåller de fullständigaste bestämmelserna om expropriationsförfarandet.

Hvarje fastighetsägare är skyldig att mot full ersättning afstå be-
höfelig mark till järnvägsanläggningar, vare sig de utföras för statsverkets
räkning eller efter kunglig koncession af enskilda, och gäller detta såväl
mark, hvilken behöfver afstås för alltid, som ock mark, hvilken behöfves endast
under anläggningens utförande, särskildt äfven till erhållande af vägmateri-
alier.

Afstående af jord med äganderätt kan fordras för själfva banan med
tillbehör, för bangårdar och alla till dem hörande inrättningar, för bostäder
åt banuppsyningsmän och banvakter, för kol- och vattenstationer samt för
anläggning af sådana nya vägar och vägöfvergångar, som äro nödvändiga
för bibehållande af den genom anläggningen afbrutna samfärdseln. För
uppförande af varumagasin eller andra byggnader och inrättningar, som
icke stå i omedelbar förbindelse med järnbanan, kan afstående af mark
icke fordras.

När de förberedande arbetena, såsom linjens utstakning och dess ut-
märkande på marken samt uppmätning, nivellering m. m., äro fullbordade,
underkastas den utstakade linjen en allmän besiktning och undersökning
af en kommission, hvilken, utom af en kungl. kommissarie såsom ord-
förande, skall bestå af fyra kunniga män, af hvilka kungl. räntekammaren
utnämner två för samtliga amt, genom hvilka järnvägen skall gå, och veder-
börande amtsråd två för hvarje amt. Jämte den sålunda för hela amtet
tillsatta kommissionen, hvilken tillika tjänstgör såsom ersättningskommission,
skola för hvarje kommun, hvarigenom banan går, två personer deltaga i för-
handlingarna. Dessa personer utses i stad af magistraten och borgarrepresenta-
tionen samt på landet af sockenföreståndarna. Äfven sökandens ombud
och den person, som företagit linjeutstakningen, skola efter erhållen kallelse
inställa sig vid förhandlingarna.

Vid undersökning af linjen skall kommissionen särskildt taga under
öfvervägande, huru de genom banans anläggning afbrutna vägförbindelser
liksom ock förbindelsen mellan de särskilda fastighetsdelarna kunna på
lämpligaste sätt återställas, äfvensom behörigen tillgodose traktens behof
med hänsyn till möjliga förändringar i vattenafloppet.

Framställas yrkanden om förändringar å enskilda punkter af linjens sträckning, pröfvas och afgöras de af kommissionen, efter tillkallande af särskildt sakkunnig person om kommissionen finner sådant behöfligt. Kommissionens beslut får ej öfverklagas. Om sedermera en eller annan förändring i riktningen finnes behöflig eller lämplig, beslutes därom på samma sätt.

När banans riktning i detalj är slutligt bestämd, upprättas en noggrann förteckning öfver alla ägare och innehafvare af mark, om hvars afstående kan blifva fråga. Denna förteckning, som tillika skall innehålla ett ungefärligt angifvande af ifrågavarande områdets yttinnehåll, skall genom kommissariens försorg tryckas och i tillräckligt antal exemplar tillställas kommunalstyrelserna för utdelning bland markägarna, hvarjämte i tidningarna och på landsbygden vid sockenstämmorna skall kungöras, att och hvar hvarje markägare kan erhålla ett exemplar af förteckningen. Denna kungörelse skall äfven tjäna till underrättelse för dem, hvilka såsom panthafvare eller i någon annan egenskap anse sig berättigade att helt eller delvis uppbära den ersättningssumma, som på grund af markens afstående kan tillfalla ägarna.

Den, som förestår banbyggnaden, har därefter, innan arbetet börjas, att vända sig till kommissarien med begäran om de erforderliga jordområdenas afstående. Denna begäran bör, utom i oförutsedda fall, ingifvas minst sex veckor, innan marken behöfver tagas i besittning. Kommissarien har då att ofördröjligen dels låta genom lokala ämbetsmän underrätta jordområdenas ägare eller innehafvare om den framställda begäran dels omedelbart därefter vidtaga åtgärder för ersättningens bestämmande.

För sistnämnda ändamål skall kommissionen genom kungörelse i de allmänna tidningarna och vid sockenstämmorna minst åtta dagar förut kalla antingen alla vederbörande till en kommun hörande jordägare eller i lämplig ordning ett skäligt antal af dem att sammanträda med sökandens ombud för att söka åvägabringa en godvillig öfverenskommelse mellan parterna. Kan öfverenskommelse icke träffas eller uteblifver någon jordägare, hvilken då antages icke hafva någon erinran mot markens afstående men önska att få ersättningen bestämd i vanlig ordning, företages värdering af fastigheterna.

Till att leda dylika värderingar förordnas af räntekammaren en »*land-inspecteur*». Värderingsmännen skola vara fyra, af hvilka räntekammaren för samtliga amt, genom hvilka banan skall gå, utser två och de två öfriga utses af vederbörande amtsråd eller magistrat och borgarrepresentanter för landtdistriktet och städerna i hvarje amt. Äfven suppleanter utses. Slutligen förordnar räntekammaren på kommissariens förslag en person att

i händelse af meningsskiljaktighet bland värderingsmännen vid lika röstetal gifva utslaget i egenskap af »opmand». Värderingsmännen och opmanden aflägga ed en gång för alla.

Under värderingen, hvilken i fråga om mark, som skall afstås med äganderätt, om möjligt bör verkställas före arbetets början, hafva värderingsmännen, efter de upplysningar landinspecteuren meddelar och efter noggrant öfvervägande af alla förhållanden, att bestämma ersättningen för tunnland efter det värde mark af liknande beskaffenhet enligt tidens och traktens pris har i handel ochandel. Är jorden använd till särskild anläggning, i synnerhet trädgårdsanläggning, skall, förutom jordens värde i och för sig, ersättning bestämmas för anläggningen efter dess storlek, beskaffenhet och mer eller mindre fördelaktiga belägenhet. Sakkunnigt biträde vid värderingen kan i händelse af behof anlitas. Uppkommer genom expropriationen för ägaren skada, utöfver det att marken skall afstås, skola värderingsmännen uppskatta äfven sådan skada.

Exproprieras en del af en egendom och är återstoden så liten eller eljest sådan, att värderingsmännen finna densamma icke kunna själfständigt brukas, är sökanden skyldig att öfvertaga dylika områden, för hvilka ägarna då erhålla samma godtgörelse som för den mark de i öfrigt afstått.

Efter hand som banans anläggning fullbordas, skall på förut angifvet sätt värdering ske för bestämmande af den godtgörelse, som kan tillkomma vederbörande ägare och brukare för afsaknad af sådana områden, som tagits i tillfälligt begagnande för anläggningen, samt den skada dylika områden på något sätt lidit. Om den skada, som, särskildt genom uppgräfning af vägmateriäler, förorsakas, är sådan, att jorden finnes under längre tid icke kunna gifva någon afkastning, skall, innan uppgräfningen företages, jordens värde uppskattas på vanligt sätt, såsom om den i oskadadt skick skulle afstås för alltid, samt sedermera det värde bestämmas, som jorden kan hafva i skadadt skick. Skillnaden mellan de sålunda funna beloppen skall betalas såsom ersättning.

Landinspecteuren uppgör, efter noggrann uppmätning af all exproprierad eller skadad mark, en detaljerad uträkning af den godtgörelse, som enligt de hållna förrättningarna skall tillkomma hvarje jordägare. Denna uträkning tillställs kommissarien, som förelägger ersättningskommissionen densamma. Finner denna icke något att erinra mot beräkningarna, meddelar kommissarien snarast möjligt samtliga vederbörande under rättelse om den dem tillkommande godtgörelse och tillser därjämte, att beloppen samt i fråga om jord, som afstås för alltid, fyra procent årlig ränta å desamma från den dag jorden ställdes till sökandens förfogande utbetalas till vederbörande senast inom fyra veckors förlopp.

Om fastighet, som är utarrenderad, exproprieras för järnvägsanläggning, skall, sedan den ägaren tillkommande ersättning blifvit bestämd, efter värdering bestämmas, hvilken del af ersättningen skall tillkomma arrendatorn med hänsyn till den förlust han lider genom jordens afträdande. Denna summa godtgöres arrendatorn därefter af ägaren genom nedsättning af arrendeafgiften. Är egendom upplåten med *fæste*, skall ägaren godtgöra fyra procent om året af den uppburna ersättningssumman genom afdrag å afgiften för upplåtelsen.

Medlemmarna af kommissionen, värderingsmännen och landinspec-teuren samt opmanden, om en sådan anlitas, skola åtnjuta fria resor och visst lågt dagarfvode.

Den exproprierande är skyldig att anlägga och underhålla alla inrättningar, som äro behöfliga för att skydda och betrygga samfärdseln på landsvägar, som korsas af banan, äfvensom vägöfvergångar, stängsel, vattenledningar m. m. för afvärjande af fara och skada å närliggande fastigheter. I dessa hänseenden skola, i brist på godvillig öfverenskommelse, de bestämmelser följas, som meddelas af en kommission, bestående af kommissarien, den lokala polismyndigheten och en af räntekammaren efter amtsrådets förslag utsedd person.

Om järnväg nedlägges och exproprierad mark skall säljas för annan användning, är ägaren af den egendom, från hvilken marken tagits, berättigad lösa densamma mot vederlag, som bestämmas af opartiska personer utsedda af rätten. Denna regel gäller dock icke områden, som på ägarens yrkande öfvertagits af den exproprierande.

Bestämmelserna i förenämnda förordning hafva fullständigats genom lagen den 15 maj 1868 om afstående af grus m. m. för järnvägars underhåll. I densamma stadgas, att gällande föreskrifter om afstående af sten, grus, jord och sand för landsvägars anläggning och underhåll äfven skola äga tillämpning med afseende å dylika materialiers afstående för underhåll af statens järnvägar, dock att vederbörande jordägare kunna begära ersättning för borttagen sten efter opartiska mäns värdering. Denna bestämmelse kan af inrikesministern utsträckas att gälla äfven enskild järnväg.

I fråga om tvunget afstående af mark för utvidgning af statsbanorna har genom lagen den 12 april 1889 föreskrifvits, att, såvidt godvillig öfverenskommelse icke träffas, ersättningen skall bestämmas af en kommission af fem personer, bland hvilka en, som är ordförande, utses af inrikesministern, två, jämte en suppleant, af vederbörande amts- eller stadsråd och två, jämte en suppleant, under ledning af kommissarien för banan, med absolut röstöfvervikt af ägarna i hvarje amt eller stad, dock icke

någon af dem själfva. Minst fem ägare skola deltaga i valet; i annat fall eller om mindre än fem ägare beröras af expropriationen, välja dessa blott en medlem i kommissionen jämte en suppleant, medan den återstående medlemmen och en suppleant utnämnas af amtmannen.

*Tillgodo-
görande af
jordvärde-
stegring vid
expropria-
tion.*

Några under de sista åren utfärdade lagar äro af intresse i det afseendet, att de innebära försök till lösning af frågan, huru jordvärdestegring, som föranledes af ett företag, för hvilket expropriation sker, skall kunna till någon del komma den till godo, som utför företaget. Bestäm-
melser i sådant afseende finnas i lagar den 19 juni 1908 och den 30 april 1909 om utvidgning af Esbjergs hamn samt lag den 27 maj 1908 om vissa nya järnvägsanläggningar jämte därefter antagna stadganden om skyldighet att erlægga afgifter till dessa järnvägars innehafvare. Den exproprie-
randes anspråk på andel i jordvärdestegringen tillgodoses hufvudsakligen på två sätt, nämligen dels därigenom att han erhåller rätt att utom den för anläggningen erforderliga mark exproprieras viss del af kringliggande mark och sålunda komma i åtnjutande af värdestegringen därå, dels därigenom att ägarna af angränsande mark förpliktas att under visst antal år till anläggningens innehafvare erlægga årliga afgifter beräknade efter den af anläggningen föranledda, genom periodisk uppskattning utrönta värdestegringen.

Finland.

Sedan en kommission blifvit tillsatt med uppdrag att föreslå åtgärder för befrämjande af enskilda järnvägars uppkomst, anmärkte kommissionen i afgifvet betänkande, att den då gällande förordningen den 12 december 1864 angående jordägares skyldighet att emot ersättning upplåta mark för allmänt behof i vissa afseenden försvårade dylika anläggningar. Kommissionen framhöll bl. a. följande. Om jord funnes nödig för statsändamål, som berodde af kejsaren-storfurstens egen föreskrift, skulle enligt nämnda förordning framställning därom göras, sedan jordens ägare eller innehafvare och öfriga vederbörande blifvit hörda. Då jordägarens hörande icke vore af någon väsentlig inverkan på frågan om själfva rättigheten till expropriation, hade kommissionen ansett stadgandet i denna del kunna utgå eller utbytas mot en mera allmänt hållen föreskrift, att för saken nödig utredning borde införskaffas. Enligt samma författning skulle det för expropriation bestämda området utmärkas på marken, affattas på karta, beskrivas och till ägovidden uträknas, innan värdering ägde rum, och, då dessa arbeten kräfde icke ringa tid, erfordrades stadganden i syfte att möjliggöra områdets användande för expropriationsändamålet, innan slutlig värdering ägt rum. Förordningen innehölle vidare icke någon tidsbegränsning för de fall, då den med värdering missnöjde ville utföra talan vid domstol eller erhålla föreläggande för den exproprierande att lösa större område än som vore behöfligt för företaget, och följaktligen funnes i dylika fall endast den vanliga preskriptionstiden af tio år. En kortare preskriptionstid för sådan talan borde därför fastställas.

Lagberedningen, som erhöll i uppdrag att föreslå den lagstiftningsåtgärd, som kunde påkallas af berörda anmärkningar, ansåg en fullständig omarbetning af 1864 års förordning vara behöflig; och i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ett af lagberedningen i sådant hänseende utarbetadt förslag utfärdades *lagen den 14 juli 1898 om expropriation af fast egendom för allmänt behof*.

Expropriationsrätt.

Enligt denna lag är ägare eller innehafvare af fast egendom pliktig att, då allmänt behof det kräfver, mot full ersättning afstå egendomen eller tåla inskränkning i sin rätt att begagna densamma (1 §). I afseende å egendoms afstående anses detta stadgande i hufvudsak öfverensstämma med motsvarande bestämmelse i 1864 års förordning. Skyldighet att underkasta sig inskränkning i äganderätten till fastighet fanns i nämnda förordning stadgad i fråga om telegrafledningars framdragande, hvarjämte lagberedningen såsom ett annat exempel på sådan skyldighet nämnde marks upplåtande till allmän väg, hvilket rätteligen borde betraktas såsom fastighetens belastande med en servitutartad inskränkning i dess begagnande, enär, om vägen lades igen, det därtill använda området utan vidare borde anses höra under jordägarens obehindrade disposition. Då emellertid äfven andra fall kunde förekomma, i hvilka syftet för expropriationen till fullo uppnåddes redan genom inskränkning i fastighetens begagnande, ansågs nu en allmän bestämmelse i ämnet böra meddelas.

Begagnandet af fast egendom får för allmänt behof underkastas inskränkning ej blott för alltid eller för obestämd tid utan äfven för viss tid. Dock får ej, mot ägarens eller innehafvarens vilja, tiden utsträckas öfver fyra år eller sådan öfvergående inskränkning äläggas, ifall därigenom fastighetens beskaffenhet skulle väsentligt förändras eller dess begagnande för afsedt ändamål förhindras (2 §).

Huruvida fast egendom skall afstås för allmänt behof, bestämmes i regel af kejsaren-storfursten, såvida ej sådan bestämmanderätt uppdragits åt senaten (3 §). Å guvernör ankommer att meddela tillstånd till expropriation för anläggning af ny allmän väg samt för erhållande af väglagningsämne, om expropriation för sistnämnda ändamål enligt lag bör äga rum. Äfven tillstånd till expropriation för öfvergående inskränkning i begagnandet af fast egendom beviljas af guvernör (4 §).

Tillstånd till anläggning af järnväg eller kanal innefattar utan vidare rätt till expropriation af det område, som erfordras för banan eller kanalen samt de för anläggningens utförande och för driften nödiga byggnader, inrättningar och upplagsplatser så ock för anläggning af vägar och diken samt erhållande af fyllnadsämne, sten och grus (3 §).

1864 års förordning var byggd på den förutsättningen, att gränserna för det område, som skulle exproprieras, åtminstone i hufvudsak bestämdes redan, då tillstånd till expropriation meddelades. Lagberedningen yttrade härom, att ett sådant förfarande vore möjligt i mindre omfattande expropriationsfall, ehuru praxis äfven i dem tämligen konstant gestaltat sig därhän att, oaktadt planteckning öfver området inlämnats, tillstånd meddelats att exproprieras »det för ändamålet erforderliga om-

rådet, påtagligen för att icke förhindra sådana ändringar af områdets gränser, som kunde befinnas nödiga vid utstakningsförrättningen å ort och ställe. Vid större allmänna företag, såsom exempelvis anläggning af järnväg, kunde emellertid hörande af jordägaren, då sådant skulle ske, innan tillstånd till expropriation meddelades, uppenbarligen icke försiggå på vanligt sätt, och följderna häraf hade blifvit, att i de viktigaste fallen af expropriation jordägarnas hörande angående området helt och hållet åsidosatts. Den af förberörda kommission med afseende härå föreslagna bestämmelsen, att afträdande sakägare skulle höras endast då det prövades nödigt, fann lagberedningen sig icke kunna förorda. Naturlig rättvisa och billighet fordrade nämligen, att, utom då nödrätt för staten vore förhanden, enskild rätt icke skulle få tagas i anspråk för allmänt behof, innan rättsägaren fått göra de påminnelser han kunde finna påkallade från synpunkten af sina intressen.

För tillgodoseende af såväl jordägarnas som det allmännas intressen har nu i lagen å ena sidan stadgats, att tillstånd till expropriation icke meddelas att gälla bestämd fastighet eller del af fastighet, innan vederbörande jordägare och innehafvare lämnats tillfälle att i ärendet yttra sig (5 §), men å andra sidan lämnats öppet att meddela expropriationsrätt, utan att läge och gränser för det område, som får exproprieras, närmare bestämmas. Har så skett — hvilket lagen torde förutsätta såsom det, åtminstone vid större företag, vanliga — bestämmes området sedermera vid samma förrättning, genom hvilken expropriationsersättningen regleras.

I fråga om järnvägsanläggningar och andra sådana större företag har dock expropriationens omfattning ansetts icke kunna lämnas i högre grad obestämd utan böra vara i hufvudsak gifven, innan ärendet kommer under expropriationsmyndighetens handläggning. Då nämligen områdets fastställande, såvidt frågan därom vore öppen, och ersättningens bestämmande i regel skulle ske i samma förfarande, vore det icke lämpligt att därvid låta planen till ett mera omfattande företag undergå större rubbningar på grund af möjliga anmärkningar, utan borde dessa få gälla endast mindre ändringar af gränserna. Med hänsyn härtill har stadgats, att om expropriation skall ske för anläggande af järnväg, för större kanalläggning eller annat sådant större företag, sträckningen skall vara fastställd, innan ansökning om expropriationens utförande göres hos expropriationsmyndigheten; dock må mindre väsentliga delar af sträckningen kunna öfverlämnas till bestämmande vid själfva utförandet. Rörande sträckningen skall tillfälle lämnas jordägarna och innehafvarna äfvensom vederbörande kommuner att yttra sig vid kungjordt sammanträde i hvarje kommun (6 §).

När menighet, bolag eller enskild person vinner rätt till expropriation, skall viss tid utsättas, inom hvilken ansökning om expropriationens utförande skall göras. Iakttages icke den bestämda tiden, förverkas expropriationsrätten (7 §). En motsvarande bestämmelse i fråga om kronan har ansetts öfverflödig, enär, sedan tillstånd till expropriation meddelats, vederbörande myndighet ej kan underlåta att enligt sin ämbetsplikt fullfölja ärendet.

I ett särskildt kapitel hafva meddelats bestämmelser om undersökning för förberedande af företag, som berättigar till expropriation. Om sådan undersökning är behöflig, är innehafvaren pliktig tåla densamma mot full ersättning för skada och olägenhet, som därigenom förorsakas. Undersökningen kan anbefallas af kejsaren-storfursten eller af senaten, eller ock kan tillstånd därtill beviljas af guvernören, sedan sökanden ställt säkerhet för ersättningen samt för arfvode till gode män, som förordnas i ärendet. Dylikt beslut skall kungöras i allmänna tidningarna eller annorledes delgifvas fastighetsinnehafvaren. Guvernören skall tillika genast anmoda vederbörande kommunalnämnd eller magistrat att utse gode män till det antal guvernören bestämmer att vid undersökningen verkställa uppskattning af därigenom tillskyndad skada och olägenhet (64 §).

Fastighetsinnehafvarna skola erhålla underrättelse om tid och ställe för undersökningen i god tid förut (65 §).

Skada och olägenhet, som förorsakas fastighetsinnehafvare genom undersökningen, skall, såvidt ej öfverenskommelse om dess ersättande genast träffas, beskrifvas och värderas af gode männen. Sålunda bestämd ersättning skall genast utbetalas eller nedsättas hos ortens kronolänsman eller magistrat, vid äfventyr att fortgången af undersökningen eljest på anmälan inställes af nämnda myndighet. Den, som ej nöjes åt ersättningen, äger dock underställa saken domstols pröfning. Gode männens arfvode skall gäldas af den, som begärt undersökningen (66 §).

Påbörjas undersökning, innan tillkännagifvande därom skett i föreskrifven ordning, eller innan någon af gode männen tillstädeskommit, är undersökningens ledare förfallen till bötesansvar (68 §).

Expropriationsersättningen.

Då fast egendom afstås för allmänt behof, skall ägaren erhålla ersättning efter egendomens högsta gångbara pris, dock att sådan sänkning i prislehållandena, som uppenbarligen är öfvergående, icke må inverka på ersättningsbeloppet. På möjligheten att framdeles fördelaktigare använda fastigheten må fästas afseende endast i den mån sådan möjlighet redan inverkar på gångbara priset och ej beror af det företag, för hvars skull expropriation äger rum. Om högsta gångbara priset finnes med hänsyn till fastighetens användning eller beskaffenheten af därå be-

fintliga anläggningar icke motsvara ägarens förlust, skall ersättningen bestämmas efter hvad som erfordras för att han må kunna på liknande sätt och med enahanda fördel begagna en annan fastighet (8 §). Med sistnämnda stadgande har, såsom lagberedningens motiv utvisa, afsetts att bereda möjlighet till erhållande af tillräcklig ersättning i sådana fall, då det s. k. köpvärdet icke fullt uttrycker fastighetens värde för ägaren, såsom t. ex. kan vara förhållandet, om en för något allmännyttigt ändamål tillkommen inrättning exproprieras eller expropriationen afser en nyligen uppförd industriell anläggning inom en näringsgren, som ännu icke blifvit i landet upparbetad. För att gifva uttryck åt att äfven annan skada än sådan, som får sitt uttryck i fastighetens värde, skall ersättas, har vidare stadgats, att om ägare eller innehafvare af fast egendom genom expropriation lider annan skada och olägenhet än den, som förut blifvit nämnd, såsom till följd af flyttning från fastigheten, afbrott i rörelse m. m., full ersättning jämväl därför skall gäldas (13 §).

Erfordras för ändamålet endast att en del af en fastighet eller af flera, samma ägare tillhöriga och i sammanhang med hvarandra stående fastigheter afstås, och förorsakas därigenom olägenhet vid återstodens begagnande, skall full ersättning äfven därför gifvas. Förorsakas synnerlig olägenhet vid begagnande af den återstående egendomen eller viss del däraf, är tillträdaren (den exproprierande) skyldig inlösa återstoden eller den särskilda delen, om afträdaren (ägaren) det fordrar (9 §).

Om begagnandet af fast egendom underkastas inskränkning, är ägaren berättigad till ersättning för därigenom förorsakad minskning af fastighetens värde enligt samma grunder som vid egendoms afstående. Ersättningen må, om afträdaren det önskar, fastställas att utgå såsom årlig afgift. Rättigheten till sådan afgift skall åtfölja fastigheten. Blir i följd af inskränkningen begagnandet af egendomen eller viss del däraf i synnerlig mån försvåradt, skall själfva egendomen eller nämnda del inlösas, om ägaren det yrkar (10 §).

Innehar någon nyttjanderätt, ständig besittningsrätt, servitutsrätt eller annan dylik rättighet till fast egendom, som underkastas expropriation, skall han enligt förut angifna grunder erhålla ersättning för rättighetens förlust eller för minskningen af dess värde. Härunder inbegripes emellertid icke rättighet att uppbära bestämd afkomst i penningar eller varor och ej heller panträtt (11 §). Lagen står sålunda på den ståndpunkten, att sakrättshafvare med nämnda undantag erhålla sin godtgörelse omedelbart af den exproprierande. Lagberedningen har, såsom i dess motiv erinras, funnit denna ståndpunkt, hvilken äfven öfverensstämmer med förut gällande lag, vara redigast och fördelaktigast. För de undantagna rättig-

heterna skall ersättning utgå ur den för fastigheten bestämda löseskillingen. I motiven erinras vidare om att, på det tillträdaren ej må nödgas utgifva dubbel ersättning, de begränsade sakrätterna måste tagas i betraktande vid uppskattningen af den jordägaren tillkommande ersättning, så att, om de t. ex. äro upplåtna utan vederlag eller mot otillräckligt vederlag, ersättningen till jordägaren skall undergå motsvarande minskning. I syfte bl. a. att klargöra detta har stadgats att vid uppskattning af fastighet skall tagas hänsyn till olägenheterna eller fördelarna af sådana sakrätter, för hvilka särskild ersättning skall bestämmas (8 §).

Om emellertid en fastighet är in-tecknad först för fordran och sedan för nyttjanderätt eller annan därmed likställd rättighet, som enligt nu angifna grunder skulle föranleda, att vid uppskattningen fastighetens värde nedsattes, kunde fordringsin-teckningens innehafvare häraf blifva lidande, i det att möjligen af sådan anledning löseskillingen för fastigheten blefve otillräcklig för gäldande af den in-tecknade fordringen. Därför har stadgats att i dylika fall, då innehafvaren af fordran har förmånsrätt framför innehafvaren af nyttjanderätt eller sådan rätt, å fastigheten skall sättas jämväl det värde den skulle ägt utan nyttjanderätten; fordringsägaren skall därefter, om det honom tillkommande beloppet eljest ej skulle utgå till fullo, njuta sin rätt till godo enligt det högre värdet samt ersättningen för nyttjanderätten undergå motsvarande minskning (§ 12).

Kan det företag, för hvilket expropriation sker, medföra nytta för den ersättningsberättigade, får därför ej något afdrag från ersättningen äga rum (14 §).

Har ägare eller innehafvare af fast egendom, sedan fråga om expropriation väckts, nedlagt kostnad å fastigheten i uppenbar afsikt att vinna högre ersättning, får sådan kostnad ej utan tillträdarens medgifvande inräknas i ersättningen (15 §).

Afträdare, som gjort förbehåll därom vid fastighetens värdering, är berättigad att borttaga växande gröda, innan han afträder fastigheten, samt därå befintliga byggnader inom tre månader efter afträdandet (16 §).

Lagberedningen fränhöll, att reglerna för godtgörande af skada och olägenhet i anledning af expropriation stå i nära samband med frågan om att dels bestämma den exproprierandes skyldigheter med hänsyn till de vägar och farleder, som tjänat att möjliggöra samfärdsel öfver det exproprierade området, dels ordna vissa genom expropriationen uppkommande nabo-förhållanden. De företag, för hvilka expropriation ägde rum, vore nämligen ofta af den beskaffenhet, att de beredde hinder eller olägenheter vid samfärdseln å förut befintliga vägar och farleder

samt, om företaget vore af stor omfattning, äfven kunde försvåra de kringliggande trakternas bebyggande och odling, ifall ej nya vägar finge anläggas öfver det exproprierade området. Dessutom vore särskildt de företag, som vanligast föranledde expropriation — järnvägarna — ägnade att medföra vådor för ägare och innehafvare af angränsande fastigheter, i betraktande af dels de med dylika anläggningar ofta förbundna förändringarna i nivåförhållandena dels rörelsens farlighet. För reglering af dessa förhållanden hafva följande stadganden meddelats. Gör det företag, för hvilket expropriation äger rum, hinder vid begagnande af förut tillkommen allmän väg, gata eller farled eller enskild väg, som ej med rättsägarens begifvande blifvit inlöst, är tillträdaren skyldig att inrätta och underhålla sådan vägöfvergång, ny väg eller annan anstalt, att samfärdseln kan obehindradt fortgå. Skall järnväg eller annan anläggning, för hvilken expropriation sker, ledas genom någons lägenhet, är tillträdaren pliktig att inrätta och underhålla lämplig vägöfvergång eller, om det pröfvas nödigt, flera sådana öfver det inlösta området. Undergå de vid anläggningstiden bestående förhållandena sedermera sådan förändring, att behof af ny vägöfvergång uppstår för jordägare eller innehafvare, skall ägaren af anläggningen, om dennes beskaffenhet det medgifver, inrätta och underhålla sådan öfvergång. Ägare af järnväg är äfven pliktig att anlägga och öppenhålla diken under banan på sådana ställen samt till sådan bredd och djuplek, att hinder ej möter att afleda vatten från ofvanför liggande ägor, äfvensom att, om annat ej öfverenskommes, inrätta och underhålla stängsel, i den mån och på de ställen sådant kan erfordras för afhållande af andras kreatur från järnvägens område. Dylik hägnadsskyldighet skall likväl mot full ersättning öfverflyttas på jordägaren, om denne det fordrar, och kan sådan ersättning bestämmas att utgå såsom årlig afgift (17 §).

Hufvudgrunderna för expropriationsförfarandet angåfvos af lagberedningen sålunda. »Då meddeladt tillstånd till expropriation i de flesta fall icke tillika innefattar slutligt bestämmande af det erforderliga området, måste den procedur, hvarigenom expropriationen utföres, afse dels att fastställa det nödiga området, såvidt frågan därom är öppen, dels att bestämna den afträdaren tillkommande ersättning. Och i bägge dessa afseenden måste afträdaren lämnas tillfälle att göra sina intressen gällande samt såvidt möjligt tillgodonjuta fördelarna af en regelbunden instansordning. Att härvid frågan därom hvad och huru mycket bör för allmänt behof afträdas bör ankomma å förvaltningsmyndigheters afgörande, är likaså själfallet, som att den slutliga pröfningen af ersättningsfrågan måste blifva domstolssak. Däremot finnes intet, som hindrar, att ersättningen, för åstadkommande af större skyndsamhet, preliminärt bestämmas

Expropriationsförfarandet.

af förvaltningsmyndighet; på denna ståndpunkt står, förutom flera andra länders lagar, äfven den gällande förordningen af 1864, och densamma har i lagförslaget bibehållits.»

Expropriationsmyndighet är guvernör. Hos denne skall skriftlig ansökning om expropriationens utförande göras, när expropriationsrätt meddelats kronan, af vederbörlig myndighet å kronans vägnar och i öfriga fall af den expropriationsberättigade. Vid ansökningen skall fogas följande, nämligen: 1) tjänlig utredning om läget och gränserna af det område, som tages i anspråk, försåvidt detsamma blifvit bestämdt; 2) skriftlig uppgift af kronolänsmannen och kommunalnämnsordföranden i orten eller, i fråga om stadsfastighet, af magistraten å de personer, som veterligen äro ägare af fastigheten eller innehafva nyttjanderätt eller liknande rättighet till densamma, samt, om någon rättsägare veterligen är omyn- dig, å förmyndarens namn och hemvist äfvensom 3) af vederbörande myndighet afgifvet bevis om de inteckningar, hvaraf fastigheten är besvärad. Om det område, hvarpå anspråk göres, ännu icke blifvit slutligen bestämdt, må den i 2 och 3 punkterna nämnda utredning företes, sedan gränserna under förrättningens fortgång blifvit utstakade. Sökanden skall ock, i fall af behof, förete nödiga plan- och profritningar rörande företaget (18 §).

Då ansökningen inkommit, förordnar guvernören landtmätare att ofördröjligen å marken utstaka det område, hvars afträdande ästundas, samt däröfver upprätta karta och beskrifning. Landtmätaren skall under- rätta sökanden om tid och ställe för förrättningens början samt låta kungörelse därom två gånger uppläsa i församlingens kyrka och införas i någon i orten spridd tidning med uppmaning till vederbörande jordägare och innehafvare af nyttjanderätt eller därmed likställd rättighet att när- vara vid förrättningen. Utstakning, som skall omfatta flera fastigheter in- om samma kommun, må anses såsom en förrättning. Utstakningen verk- ställes i enlighet med hvad som blifvit bestämdt angående området eller, om bestämmelse saknas, enligt tillträdarens anvisning. Området skall till- lika rörläggas, dock endast ifall tillträdaren sådant önskar, om gränserna icke förut blifvit bestämda. Kan utstakning ej ske, såsom då fråga är om vattenområde, skall tjänlig planteckning öfver områdets gränser med- delas afträdaren (§ 19). Inom trettio dagar, från det nämnda förrättning afslutats, står det enhvar, hvars rätt kan fordra sådant, öppet att hos gu- vernören skriftligen framställa anmärkning mot det utstakade områdets storlek och gränser, såvidt bestämmelser om dem icke förut meddelats (20 §).

Har tillträdaren själf låtit genom landtmätare eller annan sakkunnig verkställa utstakning samt upprätta karta och beskrifning öfver området,

äger det giltighet, såframt tillträdaren visar, att samtliga sakägare åtnöjas med utstakningen (21 §).

Hufvudsakligen samma regler gälla, om expropriationen afser inskränkning i begagnandet af fast egendom. Sakägarna skola då erhålla underrättelse om inskränkningens beskaffenhet samt meddelande, att de äga samma rätt till anmärkning däremot som beträffande området (22 §).

Lagberedningen framhöll att, oafsedt de anmärkningar jordägarna och innehafvarna kunde framställa mot det i anspråk tagna områdets storlek och gränser, granskning af området erfordrades jämväl från det allmännas synpunkt, i syfte att utröna ej blott huruvida området öfver hufvud vore lämpligt utan äfven huruvida detsamma, till den omfattning som angåfves i ansökningsen, vore behöfligt för företaget. Ty då expropriationen skedde för allmänt väl, borde den å ena sidan utföras så, att den tjänade det allmänna syftet, och å andra sidan icke begagnas i större utsträckning än behovet fordrade. De i anledning häraf meddelade stadgandena innehålla följande. Har det område, som skall underkastas expropriation, icke förut bestämts, öfverlämnar guvernören åt vederbörande myndighet att, om sådant ej redan skett, granska, huruvida området är lämpligt för företaget och ej öfverstiger hvad för ändamålet högst kan anses nödigt. Finnes ej därtill behörig myndighet, ankommer granskningen på guvernören. Föranleder granskningen anmärkning, föreskrifver guvernören däraf påkallad rättelse. Öfver sådan föreskrift äga särskilda besvär ej rum (23 §).

Äro områdets gränser, enligt hvad förut är sagdt, ostridiga och har den exproprierande träffat öfverenskommelse med vederbörande rättsägare om beloppet af den enhvar tillkommande ersättning, kan ett förkortadt förfarande komma till stånd. Härför erfordras att den exproprierande till guvernören inlämnar öfverenskommelsen jämte afträdande jordägars skriftliga försäkran, att andra än redan uppgifna innehafvare af nyttjanderätt eller därmed likställd rättighet icke finnas, samt bilägger bevis af dem, till hvilka fastigheten på grund af in-teckning eller stadgandena om ogulden köpe-skillings rätt häftar för fordran eller rätt att uppbära beständ afkomst i penningar eller varor, att de icke hafva något att anmärka mot öfverenskommelsen. Guvernören uppmanar då genom kungörelse, som införes i tidningarna och anslås å lämplig plats, okända rättsägare, som vilja göra invändning mot öfverenskommelsen eller framställa ersättningsanspråk, att anmäla sig hos guvernören inom sextio dagar. Såvidt öfverenskommelsen icke motsäges af behörig rättsägare, stadfäster guvernören densamma genom utslag, hvori jämväl områdets gränser böra angifvas på lämpligt sätt. Sådant fastställelse anses lika med det utslag, hvarigenom

guvernören eljest bestämmer området och ersättningen (24 §). Dessa stadganden motiverades af lagberedningen sålunda. Kan öfverenskommelse mellan sakägarna träffas angående det område, som toges i anspråk för allmänt behof, eller angående den därför utgående ersättningen, innebär detta möjlighet att gestalta förfarandet enklare och snabbare. I afseende å området kan sålunda full giltighet utan vidare tillerkännas en utstakning, hvarmed sakägarna äro nöjda. Hvad åter ersättningen beträffar, erfordrar öfverenskommelsen panthafvares samtycke, hvarjämte tillfälle måste lämnas okända sakägare att bevaka sina intressen, enär genom expropriationen alla enskilda rättigheter beträffande området upphävas. Men de i dessa afseenden erforderliga åtgärder innefatta likväl en i förhållande till det vanliga expropriationsförfarandet betydligt förkortad procedur, hvilken, enligt hvad lagberedningen antog, i flera fall skulle kunna komma till användning.

Har öfverenskommelse rörande ersättningen icke träffats eller kan träffad öfverenskommelse icke stadfästas, skall en nämnd tillsättas för att efter syn å fastigheten afgifva yttrande såväl med anledning af anmärkningar, som kunna hafva förekommit mot det utstakade området, som ock beträffande ersättningen och öfriga därmed sammanhängande frågor (25 §). Under det att områdets bestämmande och ersättnings fastställande enligt de flesta lagar utgöra från hvarandra skilda delar af förfarandet, hafva de sålunda här sammanförts till en. Lagberedningen erinrade i detta afseende, att den skillnad, som plägade göras, uppenbarligen hade sin grund däri, att ersättnings bestämmande berodde af frågan om områdets storlek och gränser. Men om det ock vore riktigt, att ett slutligt afgörande af det förre spörsmålet icke kunde äga rum, innan området blifvit fastställt, hade detta dock ansetts icke utesluta, att förhandlingen å fastigheten kunde tjäna bägge ändamålen. Då vid järnvägsanläggningar och andra mera omfattande företag anläggningens sträckning skulle vara i väsentliga delar fastställd, innan ansökning gjordes om expropriationens utförande, kunde afträdarens anmärkningar endast afse jämförelsevis små ändringar af områdets gränser, och vid expropriationer för mindre företag blefve jämväl frågan om områdets gränser af ringare omfattning. Sannolikt vore dessutom, att i regel det yttrande beträffande området, som komme att afgifvas af en med erforderlig sakkunskap utrustad nämnd, skulle gälla och således den af nämnden antagna grunden för ersättnings beräknande förblefve orubbad.

Nämnden skall bestå af en utaf guvernören förordnad ordförande samt två af domhufvanden i den domsaga eller rådstufvurätten i den stad, inom hvilken fastigheten är belägen, utsedda ledamöter. Dessutom äga

tillträdaren för sig samt afträdande jordägare och innehafvare af nyttjanderätt eller aman därmed likställd rättighet hvar för sig utse en ledamot att deltaga i pröfningen af ersättningen och öfriga därmed sammanhängande frågor. Har anmärkning gjorts mot det utstakade området, skall guvernören ock, om sådant pröfvas nödigt eller af tillträdaren önskas, förordna en eller flera sakkunniga att såsom ledamöter i nämnden deltaga i granskningen af dylik anmärkning (26 §). Enligt hvad lagberedningen framhållit, utgöra alltså ordföranden och de af domaren utsedda ledamöterna en för handläggning af samtliga frågor gemensam stomme, hvilken förstärkes i fråga om områdets storlek i vissa fall af särskilda sakkunniga samt beträffande ersättningen och öfriga därmed sammanhängande frågor af de utaf sakägarna valda ledamöterna. Sistnämnda ledamöter hafva icke ansetts lämpliga att befatta sig med pröfningsfrågor, som röra områdets storlek eller gränser.

Uppdraget att vara ordförande eller af domaren utsedd ledamot i nämnden får ej någon undandraga sig, om han ej fyllt sextio år eller har laga förfall eller annat hinder, som kan pröfvas giltigt. Till ordförande eller ledamot i nämnden må ej utses ordförande eller ledamot i ortens underrätt, ej heller den, som icke fyllt tjugufem år. Ordförande och ledamot i nämnden skola njuta tillräcklig godtgörelse för uppdragets fullgörande (29 §).

I syfte att såvidt möjligt befria guvernörsämbetet från befattning med processuella åtgärder i expropriationsärendet och förminska skriftväxlingen mellan nämnden och guvernören samt härigenom åstadkomma större snabbhet har en ganska vidsträckt befogenhet vid ledning af förfarandet hos expropriationsnämnden tillagts nämndens ordförande. Sålunda skall denne uppmana vederbörande domare eller rådstufvurätt samt sakägare att utse ledamöter i nämnden och underrätta honom om valet. Sakägarna skola i sådant afseende få sig förelagd viss tid, ej kortare än tre veckor efter uppmaningen. Om afträdande jordägare icke redan ingifvit försäkran om, att andra än redan uppgifna innehafvare af nyttjanderätt eller därmed likställd rätt till fastigheten icke finnas, skall han mottaga erinran om att inom samma tid meddela ordföranden, huruvida och i sådant fall hvilka andra personer än de af Ortsmyndigheterna uppgifna äga dylik rätt, vid äfventyr att eljest hålla dessa rättsägare skadeslösa. Uppgifvas i anledning häraf nya rättsägare, skall en uppmaning af det innehåll, som nyss nämndes, tillställas äfven dem (27 §). Underlåter sakägare att välja ledamot i nämnden eller att lämna föreskrifven under rättelse om valet, eller har han icke kunnat anträffas med vederbörlig uppmaning, skall ledamoten utses af ordföranden. Samma regel gäller,

om flera äga föra talan angående viss fastighet eller rättighet och de ej kunna förena sig om val af ledamot (28 §). Vidare skall ordföranden utsätta tid och ställe för nämndens sammanträde och låta i god tid förut kalla ledamöterna och sakägarna till detsamma. Ordföranden skall ock ombesörja, att underrättelse om sammanträdet meddelas dem, till hvilka fastigheten häftar för fordran eller för rätt till bestämd afkomst i penningar eller varor, samt att okända rättsägare genom kungörelse i tidningarna och anslag kallas att göra sin rätt gällande vid sammanträdet (30 §).

Uteblifver ordförande eller ledamot i nämnden utan tillkännagifvet förfall, skall anmälan göras hos guvernören, som äger förelägga den försumlige vite, om han ej är vald af sakägare och denne hellre vill utse en annan i stället. Samma regel gäller, om ordföranden eljest åsidosätter sina åligganden. Ordförande eller ledamot, som uteblifvit, skall ock ersätta kostnaden för sammanträdet. Sakägares utevaro utgör ej hinder för förättningens fullbordande (31 §).

I fråga om jäf mot den, som utsetts till ordförande eller ledamot i nämnden, gäller hvad allmän lag stadgar om vittnesjäf. Den, som själf skall afträda område eller rättighet för samma företag, är äfven jäfvig. Om sakägare vill jäfva ordföranden eller ledamot, pröfvas jäfvet af nämnden. Ogillas anmärkningen, skall nämnden fortfara med ärendets handläggning och guvernören pröfva anmärkningen i sammanhang med hufvudsaken. Anser nämnden anmärkningen befogad, skall ordföranden oförtöfvadt vidtaga åtgärd för utseende af annan person i den jäfviges ställe (32 §).

Vid ersättnings uppskattande skall iakttagas, att hvarje slag af skada och olägenhet beskrifves och värderas särskildt för sig. Ersättnings bestämmande samtidigt därmed att området fastställes medför, såsom i motiven framhålles, en viss risk, att förnyad uppskattning skall blifva behöflig på grund af sedermera föreskrifven förändring i gränserna för området. För att så mycket som möjligt förebygga sådant har stadgats, att nämnden i vissa fall äger verkställa uppskattning jämnväl alternativt. Göres nämligen angående områdets gränser yrkande, som nämnden ej biträder, skall uppskattning för rättas äfven enligt nämnda yrkande, om nämnden anser detsamma kunna komma under öfvervägande eller tillträdaren fordrar sådan uppskattning. Har guvernören, på grund af den förut nämnda granskningen från allmän synpunkt, föreskrifvit ändring af området, skall uppskattning verkställas jämnväl enligt det tidigare förslaget, om tillträdaren det begär. Äfven har tagits hänsyn till möjligheten, att nämnden anser uppskattning af ersättningen icke lämpligen kunna ske, innan området blifvit slutligen fastställt. I sådant fall skall nämnden göra anmälan hos guvernören samt insända sitt

yttrande angående området, och skall då med ersättningens bestämmande anstå, till dess utslag angående området meddelats och vunnit laga kraft (33 §).

Öfverenskomma afträdare och tillträdare om ersättningens belopp, är aftalet giltigt, såframt icke de, till hvilka fastigheten häftar för fordran eller för rätt till beständ afkomst i penningar eller varor, göra anmärkning mot öfverenskommelsen. Äro de icke alla närvarande, gäller likväl öfverenskommelsen, ifall ersättningen icke understiger det belopp, hvartill nämnden uppskattar densamma (34 §).

Vill jordägare eller innehafvare af nyttjanderätt yrka, att fast egendom eller rättighet, som till en del skall afstås för allmänt behof, skall lösas till större del eller helt och hållet, har han att vid nämndens sammanträde framställa sådant yrkande, vid äfventyr att det sedermera lämnas utan afseende. Dock bör, om han det fordrar, uppskattning först ske af ersättningen ej blott för den del af fastigheten eller rättigheten, som erfordras för allmänt behof, utan äfven för olägenheterna vid återstodens begagnande (35 §).

Har yrkande om utvidgning af expropriationen sålunda blifvit gjordt och kan uppskattning af den återstående fastigheten eller rättigheten icke genast äga rum, utgör detta ej hinder för att expropriationen i öfrigt fullföljes, om tillträdaren sådant begär. Nämnden skall då afgifva förslag till den säkerhet tillträdaren skall ställa för inlösande af återstoden. Äfven skall nämnden utsätta tid för värdering af det som återstår samt vid ärendets slutliga handläggning utlåta sig om den ersättning, som kan vara påkallad för olägenheterna vid återstodens begagnande under tiden (36 §).

Lagberedningen erinrade i sina motiv om, att det vid expropriation, som afsåge inskränkning i begagnandet af fastighet, kunde hända att omfånget af de utaf inskränkningen härrörande olägenheter icke kunde säkert beräknas på förhand. Vore t. ex. öfvergående inskränkning ålagd fastigheten för erhållande af sandtäkt, berodde ersättningens noggranna fastställande af, huru mycket sand toges under tiden för inskränkningen. Äfven vid annan expropriation kunde det vara vanskligt att på förhand beräkna skadans omfång, t. ex. huru vidsträckt en afsedd påfyllning af området verkade på undervattensförhållandena i omnejden. I samband därmed att en väsentlig begränsning föreslogs af den tid, inom hvilken talan mot nämndens värdering skulle kunna föras vid domstol, fann lagberedningen billigheten fordra, att hänsyn toges till nämnda förhållanden. I sådant afseende har stadgats följande. Kan särskild skada eller olägenhet, som förutses uppstå därigenom, att begagnandet af fastighet underkastas inskränkning eller del af fastighet afträdes, icke på förhand säkert

beräknas till sin omfattning, må, om afträdaren vid värderingen yrkar sådant, ersättningen tillsvidare bestämmas till det belopp, hvartill den anses uppgå under alla förhållanden. Tillträdaren är skyldig att ställa säkerhet för ytterligare ersättning, till hvars belopp nämnden bör afgifva förslag. Afträdaren äger därefter rätt att vid domstol föra talan om vidare ersättning inom tre år, räknade vid öfvergående inskränkning i fastighets begagnande från det tiden för inskränkningen tilländalupit och vid annan expropriation från företagets fullbordande (37 §).

Nämndens protokoll, hvori i korthet upptagas sakägarnas anföranden, nämndens yttrande med dess hufvudsakliga skäl samt skiljaktig mening, där sådan förekommit, bör jämte samtliga delgifningsbevis och öfriga handlingar insändas till guvernören inom sextio dagar efter sammanträdet slut. I vidlyftigare ärenden äger dock guvernören rätt att förlänga tiden. Nämndens yttrande skall afkunnas för sakägarna eller på annat lämpligt och förut tillkännagifvet sätt hållas dem tillhanda minst fjorton dagar före dess insändande. Det är sakägare obetaget att inkomma till guvernören med påminnelser i ärendet, innan saken företages till afgörande (38 §).

Sedan nämndens protokoll inkommit, skall guvernören efter granskning af förrättningens laglighet genom utslag fastställa det område, som bör afträdas, såvidt frågan därom är oafgjord, samt bestämma den hvarje rättsägare tillkommande ersättning, särskildt för hvarje slag af skada eller olägenhet, äfvensom utlåta sig om öfriga därmed sammanhängande frågor. Dock äger guvernören icke, utom beträffande området, afvika från den mening nämndens flertal omfattat, såframt ej synnerliga skäl föranleda därtill. Såsom sådana synnerliga skäl nämnas i motiven, att uppenbart misstag begåtts i något afseende eller sakägarna efter värderingen träffat förlikning. Guvernören förordnar jämväl om ställande af säkerhet, då skyldighet härtill enligt lagen åligger den exproprierande eller säkerhet eljest anses nödig för betryggande af afträdares anspråk på högre ersättning. Har anmärkning gjorts mot det utstakade området eller undergår detta förändring på grund af den från det allmännas synpunkt verkställda granskningen, skall utslag angående området först gifvas och med afgörandet af öfriga frågor bero, till dess detta utslag vunnit laga kraft (39 §). Sistnämnda regel gäller, äfven om nämnden icke använt sin befogenhet att göra framställning om sådan uppdelning af ärendet. Det är sålunda endast i det fall, att områdets gränser äro ostridiga, som området och ersättningen fastställas genom samma utslag. Underrättelse om utslagets meddelande skall införas i tidningarna (40 §).

Den, som är missnöjd med guvernörens utslag rörande områdets bestämmande, får inom viss tid söka ändring hos senatens ekonomidepar-

tement (41 §). Är rättsägare missnöjd med guvernörens utslag rörande ersättningen och öfriga därmed sammanhängande frågor, äger han att instämna vederparten till domstol i stad inom sex månader och på landet sist till det lagtima ting, som först infaller efter nämnda tids förlopp. Gör innehafvare af nyttjanderätt eller annan därmed likställd rättighet vidsträcktare ersättningsanspråk gällande genom dylik talan, är tillträdaren berättigad att i sammanhang därmed påyrka tilläfsventyrs betingad jämkning i den jordägaren tillagda ersättning, äfven om sistnämnda yrkande icke göres inom eljest föreskrifven tid (42 §).

Lagberedningen erinrade vidare om, att expropriationen i regel sker i syfte att använda fastigheten till annat ändamål än det, hvartill den förut begagnats. Därför måste vid uppskattandet af ersättningen äfven det blifvande ändamålet för fastigheten tagas i betraktande såsom en på ersättningen inverkan faktor, liksom äfven vid frivilligt köp fastighetens blifvande användningssätt, om detta vore känt, vore ägnadt att utöfva inverkan på köpeskillingen. Förut hade varit fråga om sådan af det blifvande användningssättet härrörande skada och olägenhet, som vid expropriationstiden kunnat förutses till sin art men icke säkert beräknas till sin omfattning (se vid 37 §). Emellertid kunde det hända, att den anläggning, som föranledt expropriationen, befundes, ehuru anläggningen utförts såsom före expropriationen planlagts, tillskynda skada, som icke i någon mån kunnat förutses vid expropriationen. Sålunda kunde det t. ex. i följd af vidtagna förändringar i ytförhållandena emot förmodan inträffa, att en brunn uttorkade eller att en äng blefve vattensjuk. Det vore obilligt, om jordägaren då finge åtnöjas med den ersättning, som under andra förutsättningar tillagts honom vid expropriationen. I dylika fall syntes någon annan anordning icke möjlig än att antingen låta den vanliga tioårspreskriptionen gälla för skador, som icke kunnat förutses vid expropriationen, eller ock för dessa fall anordna en särskild preskriptionstid räknad från anläggningens fullbordande. Lagberedningen ansåg det senare alternativet böra föredragas, emedan alla ersättningsfrågor, som härrörde af anläggningen, sådan den planlagts vid expropriationstiden, syntes böra bringas till slutligt afgörande inom icke alltför lång tid. I enlighet härmed har stadgats, att om skada eller olägenhet, som ej kunnat förutses vid expropriationen, uppstår af anläggning, i afseende hvarå begagnandet af fastighet underkastats inskränkning eller del af fastighet afträdts, ägare eller innehafvare af fastigheten är berättigad att vid domstol inom tio år efter anläggningens fullbordande söka ersättning af dennas ägare (43 §). Såsom själfallet framhöll lagberedningen, att stadgandet icke afser sådana förändringar i anläggningen, som planläggas först

efter expropriationen, t. ex. om vid järnvägsanläggning ett sidospår framdeles blir nödigt och för detta ändamål en banvall, som förändrar undervattensförhållandena, uppföres.

Den domstol, där ett expropriationsmål är anhängigt, äger hålla syn på stället och jämväl tillkalla sakkunniga, om domstolen finner sådant nödigt för sakens bedömande. Domstolen äger afgöra saken efter fri pröfning af allt hvad däri förekommit. Är någon part missnöjd med domstolens utslag, äger han att söka ändring däri, såsom i lag stadgas om tvistemål (44 §).

Tillträdaren är pliktig ersätta all undersöknings-, värderings- och annan kostnad, som förorsakas genom de för ett expropriationsärendes afgörande hos guvernören erforderliga åtgärder. Har sammanträde af nämnd inställts i följd af ordförandens eller ledamots frånvaro, skall dock kostnaden för sammanträdet godtgöras tillträdaren af den försumlige. Tvist om kostnaden pröfvas af guvernören i sammanhang med hufvudsaken (46 §).

Innehafvare af nyttjanderätt eller annan därmed likställd rättighet, som icke bevakat sin rätt vid nämndens sammanträde och ej heller blifvit af ortsmyndigheterna eller jordägaren uppgifven såsom rättsägare, har sedermera icke någon talan mot tillträdaren men är berättigad att för skada, som innehafvaren lider genom rättighetens förlust, söka ersättning af jordägaren, dock, om denne varit i god tro, endast såvidt han erhållit vinst genom att rättigheten ej bevakats (47 §).

*Ersättnin-
gens gäl-
dande och
fastighetens
tillträdande.*

Inom tre månader efter det guvernörens utslag om ersättningen gifvits skall tillträdaren, vid äfventyr af expropriationsrättens förlust, erlagga eller i landtränteri eller annan af guvernören godkänd penninganstalt nedsätta det enhvar rättsägare tillagda beloppet, om det ej bestämts att utgå såsom årlig afgift, samt ställa den säkerhet guvernören kan hafva föreskrifvit. Har tillträdaren vid nedsättningen tillkännagifvit sin afsikt att föra talan om minskning af den utaf guvernören bestämda ersättning, får det stridiga beloppet ej lyftas, innan guvernörens utslag vunnit laga kraft, med mindre säkerhet därför ställes. Fullföljer ej tillträdaren sin talan eller ogillas densamma, skall han erlagga ränta å det stridiga efter sex procent om året från nedsättningsdagen, till dess lyftning får ske (48 §). Ökas genom laga dom den af guvernören bestämda ersättningen, skall tillträdaren erlagga eller nedsätta det bristande beloppet jämte sex procent årlig ränta från den dag han blef ägare af fastigheten. Minskas ersättningen, skall afträdaren återbära hvad han bekommit för mycket, dock utan ränta (49 §).

Häftar fastigheten, på grund af inteckning eller stadgandena om ogulden köpeskillings rätt, för fordran eller för rätt att uppbära viss afkomst i penningar eller varor, är tillträdaren skyldig att nedsätta den för

fastigheten bestämda ersättning, såframt den ej skall utgå såsom årlig afgift. I det sålunda nedsatta åtnjuter borgenär samma rätt, som tillkommit honom i fastigheten. Kan afträdaren ej visa samtliga förmånsrättsägande borgenärers tillstånd för honom att lyfta det nedsatta, skall guvernören verkställa fördelning af medlen med tillämpning af stadgandena om utmätt fast egendoms försäljning. Då expropriationen omfattat hela fastigheten, skall ersättningsbeloppet städse nedsättas och fördelning af medlen ske på det sätt, som nyss nämndes (50 §). Sistberörda stadgande motiverades af lagberedningen därmed, att bl. a. tjänstehjon, som äro anställda å fastigheten, hafva förmånsrätt i ersättningsbeloppet för sin oguldna lön. Utgör fastigheten fideikommiss, är tillträdaren skyldig att nedsätta ersättningsbelopp, som bestämts att utgå på en gång (51 §). Har af annan orsak fråga uppstått om bättre rätt till hvad som bestämts att utgå såsom ersättning, skola medlen ock nedsättas, till dess domstol slutligen afgjort saken eller förordnat om medlens lyftning (52 §).

Så snart tillträdaren hos guvernören visat, att han behörigen fullgjort sina skyldigheter i fråga om betalning eller nedsättning af ersättningen samt ställande af säkerhet, förklarar guvernören expropriationen fullbordad. Då fråga är om afstående af fast egendom, skall tillträdaren därefter anses såsom ägare af fastigheten samt denna vara fri från därå hvilande panträtter och andra enskilda rättigheter utom rätt till väg, som ej enligt rättsägarens medgifvande blifvit inlöst. Fastighet, som afträdts för allmänt behof, skall ock åtnjuta frihet från allmänna och kommunala utskylder samt besvär, så länge den användes för sådant ändamål (53 §).

Har den, som erhållit expropriationsrätt, gått densamma förlustig genom underlåtenhet att inom behörig tid göra ansökning om expropriationens utförande eller betala eller nedsätta expropriationsersättningen, eller har han icke fullföljt en af honom gjord ansökning om expropriationens utförande, skall han ersätta all skada, som tillskyndats ägare och innehafvare af fastigheten, därigenom att expropriationen ej genomförts (55 §).

Om en del af en fastighet exproprierats och sedermera föryttras, därför att den ej vidare är behöflig för afsedt ändamål, står det ägaren af återstoden öppet att inom tre månader efter det han erhållit under rättelse om den exproprierade delens föryttrande återlösa densamma efter det pris, hvartill den föryttrats (56 §).

Lagberedningen framhöll vidare, att då enligt vanliga regler den mark, som exproprierades, skulle kartläggas, innan värdering skedde, dröjsmål kunde uppstå därigenom att längre tid, vid större expropriationer några månader, åtginge till kartans och därtill hörande handlingars för-

Återköpsrätt.

Skyndsammare förfarande.

färdigande. På grund häraf och då såväl utstakningen som värderingen i allmänhet måste ske, när marken vore bar, kunde det äfven, särskildt med hänsyn till den lämpliga årstidens korthet, inträffa, att man icke hunne företaga värderingen samma år utstakningen ägt rum. Om icke viktiga intressen skulle äfventyras, syntes det därför vara nödvändigt att vidtaga en anordning, hvarigenom det blefve möjligt att få använda fastigheten för expropriationsändamålet, innan den vanliga värderingen ägt rum, förutsatt likväl att enskild rätt härvid betryggades.

I anslutning härtill har stadgats, att ifall fastighet, om hvars expropriation ansökning gjorts i stadgad ordning, till följd af årstiden eller af annan orsak icke kan undergå den vanliga värderingen så skyndsamt som företagets vikt fordrar, sökanden kan genom skyndsammare förfarande vinna rätt att före expropriationens fullbordande tillsvida företaga arbete å fastigheten. Dock må dylik förmån ej utan afträdarens samtycke åtnjutas, såframt begagnandet af bostads eller industriell inrättnings tomt i märklig mån försvåras genom anläggningen (57 §)

För skyddande af enskild rätt i dylika fall ansåg lagberedningen såsom ett oundgängligt villkor först och främst böra fordras, att någon stridighet icke rådde angående det område, som borde afträdas. Ty vore området stridigt, vare sig på grund af jordinnehafvares anmärkning mot utstakningen eller emedan vid granskning från allmän synpunkt rättelse af området befunnits nödig, syntes det uppenbart, att det så att säga provisoriska tillträdande af fastigheten, hvarom nu vore fråga, icke kunde tillåtas, emedan åtgärden, om området sedermera ändrades, skulle innefatta ett obefogadt ingrepp i den enskildes äganderätt. Denna uppfattning har funnit uttryck i följande stadganden. Skyndsammare förfarande får äga rum, endast om fastighetens afträdande, efter verkställd utstakning af densamma, är ostridigt. Kan utstakning ej snart ske och företer anläggaren sådan karta öfver det önskade området, att dess läge och gränser tydligt framgå, äfvensom bevis af vederbörande jordägare och innehafvare af nyttjanderätt eller annan därmed likställd rättighet, att de samtycka till områdets expropriation, får dock skyndsammare förfarande medgifvas, såframt vid en med ledning af nämnda karta företagen granskning af området från allmän synpunkt någon anmärkning ej förekommit mot detsamma (58 §).

Ansökning om rätt att före expropriationens fullbordande företaga arbete å fastigheten skall skriftligen göras hos guvernören. Finnes skäl till ansökningen och möter ej laga hinder, förordnar guvernören om skyndsammare förfarande. Hans utslag härom skall ofördröjligen underställas senatens ekonomidepartement. Afslår guvernören ansökningen, står det

sökanden öppet att inom trettio dagar från det han erhållit del af utslaget anföra besvär däröfver hos nämnda departement. Utslag, hvarigenom förordnats om skyndsammare förfarande, skall på lämpligt sätt bringas till sakägarnas kännedom (59 §).

Skall skyndsammare förfarande äga rum, åligger det en i vanlig ordning tillsatt expropriationsnämnd att vid sammanträde, hvartill sakägarna böra kallas, tillsvidare uppskatta afträdarens ersättning med ledning af de upplysningar, som kunna erhållas af karta och handlingar eller på annat sätt. Nämnden bestämmer äfven, huru stor säkerhet, ej understigande hälften af det uppskattade, den exproprierande därutöfver bör ställa för betryggande af afträdarens rätt. Förorsakar expropriationen sådan skada, att afträdaren anses kunna hafva skäligen anledning att påyrka inlösande af mer än som erfordras för företaget, bestämmer nämnden jämväl beloppet af den säkerhet den exproprierande bör ställa för sådan lösen. Beloppet af denna säkerhet skall uppgå till minst hälften utöfver den ersättning, som pröfvas tillkomma afträdaren i nämnda hänseende (60 §). Den exproprierande har att hos guvernören eller i penninganstalt, som guvernören godkänt, nedsätta den för det begärda området uppskattade ersättningen samt den säkerhet som skall ställas. När detta fullgjorts, äger guvernören genast sätta den exproprierande i besittning af fastigheten. Guvernören skall vidare vaka öfver, att utstakning, om sådan ännu ej skett, samt slutlig värdering af fastigheten verkställas så fort ske kan (61 §).

Beträffande dessa stadganden framhöll lagberedningen, att beredningen ansett den approximativa uppskattningen lämpligast öfverlämnas åt samma nämnd, som hade att verkställa den slutliga uppskattningen. Det skyndsammare förfarandet kunde nämligen icke inledas, innan efter verkställd utstakning erfarits, att områdets gränser vore ostridiga. Följaktligen måste alltid ansökning om expropriationens utförande i vanlig ordning göras hos guvernören, och expropriationsnämnd kunde därefter utan dröjsmål bildas. Genom att denna nämnd verkställde äfven den approximativa uppskattningen, vunnes ökad garanti för dennas riktighet. Afträdarens rätt syntes vara betryggad, om uppskattningen tillsvidare verkställdes med ledning af den öfver utstakningsförrättningen upprättade kartan eller, ifall denna icke vore färdig, med begagnande af fastighetens ägokarta eller efter syn å marken, såvidt årstiden det tilläte, samt den sålunda uppskattade summan nedsattes i allmänt förvar med sådan tillökning, som kunde vara tillräcklig för betäckande af det högre belopp, hvartill ersättningen möjligen kunde beräknas vid den slutliga värderingen.

Afträdaren är berättigad att lyfta den nedsatta ersättningen mot ställande af full säkerhet, och, om han tillkännagifvit sådan önskan vid

